

INGREPP

Göteborg
Maj, 2010

En tidning om städer, planering och konst.

Foto: Kajsa G Eriksson

THE DAY AFTER TOMORROW

17 NOVEMBER 1995 drabbades Göteborg av en intensiv snöstorm då en s.k. ocklusion-front (en varmfrent som möter en kallfront) passerade över staden. All fordonstrafik upphörde snabbt att fungera. Samma kväll på väg hem ifrån en fest vandrade jag hem längs en folktom Vasagata. Gatljuset var släckta och de kringliggande byggnaderna lyste av svart tomhet. Det var ändå ett märkligt ljus när jag gick längs gatan som om all snö lyckades fånga ett ljus som inte annars var synligt. För ett ögonblick fick jag känslan av att jag var lämnad ensam i staden, att alla hade flytt, liksom Manhattans invånare skulle göra 9 år senare i filmen "The day after tomorrow". En spökstad.

DAGEN EFTER var staden som vi brukar känna den satt i karantän. Skolor var stängda, affärer var stängda, kontoren var stängda. Samtidigt sjöd staden av liv. Av snöbollskastning, skidåkning, pulkåkning, snökojebyggande och förstås, snöskottning och plogning. Konstrasten mot inte bara kvällen innan utan även mot stadens "egentliga" liv kunde inte vara större.

HÄNDELSEN SOM går under namnet "den stora snöstormen" är en påminnelse om att lika mycket som staden är mer än sina byggnader och sin infrastruktur är staden mer än sina institutionella och kommersiella verksamheter. Något som också är ett genomgående tema i tidningen du nu håller i din hand. Staden är inget som är eller bara finns, den är vad vi gör den till. Vi skulle därför vilja bjuda er alla att fundera mer kring vad vi tillsammans kan göra med den (staden) under fyra dagar i nu maj.

DEN 13:e -16:e MAJ parkerar nämligen vi, dvs. "Ingrepp" ett konstnärligt forskningsprojekt initierat av Konstnärliga fakulteten vid Göteborgs universitet, på fyra platser längs södra Älvstranden för att i samtal, och genom olika aktiviteter som t.ex. workshops (du hittar var, när och hur på baksidan) diskutera och laborera med inte bara vad Göteborg är idag utan vad det skulle kunna vara imorgon och i övermorgon.

Mycket nöje och varmt välkomna

Henric Benesch

INNEHÅLL

Om vikten av att inte alltid förstå...	Mats Rosengren
Intervju med Mark Purcell	Staffan Schmidt
4 frågor om staden	...
Målet som glömdes	Peter Ullmark
Magmastaden	Peter Ullmark
Upplåtelseformer	Staffan Schmidt
Quangos	Staffan Schmidt
Zen och konsten att sköta ett hyreshus	Otto von Busch
Skrikiga kläder	Kajsa G Eriksson
Den som kastar första stenen	Henric Benesch
Miljonprogrammet	Johan Bergsten
Vilken kritik?	Karl Palmås
Panorama	UnSworn
Demokrati kommer nedifrån...	Catharina Thörn
Dialog Södra Älvstranden	Medborgare
Öppnande, slutande, öppnande	Mats Rosengren
Rapport från Bryssel	Catharina Thörn
Parad, Tipspromenad, Opera	Kajsa G Eriksson & Fredric Gunve
Arbete istället för kapital	Linus Romberg
Ingrepp i staden - Program	

Foto: Olle Andersson

GÖTEBORGS UNIVERSITET

"Ingrepp" är ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt som drivs av konstnärer, designers, ekonomer, arkitekter, sociologer och filosofer. Utifrån medlemmarnas olika perspektiv och discipliner analyserar, dokumenterar och reflekterar projektet över staden och dess utveckling, främst gällande planeringen av och debatten kring Södra Älvstranden i Göteborg.

Redaktör: Emma Corkhill, email: emma.corkhill@konst.gu.se, tel: 0738-526686

Om vikten av att inte alltid förstå...

– Jag såg verkligen fram emot den här kvällen. Men mycket av det som har sagts var för mig obegripligt, och jag vill ändå hävda att jag är normalbegåvad. Mitt råd är att ni i gruppen funderar på vem ni i fortsättningen vänder er till med ert budskap.

Klas Svansson, publikt inlägg vid seminariet om Politics of Magma den 28/1 2009

DEN 28 januari 2009 blev vi i Ingrepp inbjudna till Stadsmuseet i Göteborg för att inom ramarna för serien Mellanrum hålla ett seminarium om vårt arbete och vår publikation Politics of Magma.

UR VÅR synvinkel blev detta en mycket intressant kväll. Vi hade verkligen ingen avsikt att provocera dem som kommit till mötet. Vi trodde att vår kritik i stort sett var den förväntade, men vi ville också med de ord och begrepp vi använde öppna för andra sätt att se, tänka och göra bruk av staden. Men många blev helt blockerade. Någon sade efteråt att han eller hon trodde sig ha fått en stroke – orden hördes, de var bekanta, och på svenska, men det gick inte att få något sammanhang i dem...

MEN – som vi skriver i inledningen till Politics of Magma – förvirring är inte självklart ett dåligt tillstånd; förundran (thaumasein) är startpunkten för allt kraftfullt tänkande. Man kan inte vara omedelbart begriplig för alla hela tiden – annorlunda, nya tankar kan inte stöpas i gängse och bekanta former; då förlorar de sin kraft och förändringspotential. Bland de besvikna fanns tydligen andra förhoppningar: att den konstnärliga forskningen skulle underbygga kritiken mot planerna för Södra Älvstranden som andra redan framfört.

ÄNDÅ BLEV vi naturligtvis osäkra på om det bara var vårt komplexa och ovanliga språk som var problemet. Efteråt mötte vi också andra reaktioner. Många var positiva till att på det här viset bjudas in till ett pågående samtal i vår ateljé, det öppna seminarium som är den konstnärliga forskningens viktigaste arbetsform. Vårt mål är en arbetsprocess utan förutbestämda begränsningar, där nya infallsvinklar och nya begrepp hela tiden kan prövas på ett öppet och konstruktivt sätt. På så sätt hoppas vi få syn på processer som är i rörelse, som inte har stelnat och som, trots att de kanske är på väg mot en på förhand uttänkt slutpunkt,

samtidigt irriterar genom att så mycket lämnas öppet och osäkert. Sådana processer är, som flesta ändå inser, både ofrånkomliga och nödvändiga.

ATT DE annorlunda ord, begrepp och tankar den konstnärliga forskningen producerar möter motstånd hör till saken. Akademien såväl som konsten är fulla av exempel på mer eller mindre avsiktliga missförstånd och obegripliga obegriplighetsdebatter. Men i den situation stadsbyggnadsdiskussionen befinner sig idag – där det byggda resultatet, oavsett kritiken som framförs, verkar bli detsamma och lika problematiskt hela tiden – hade vi hoppats på en större nyfikenhet och en större förståelse för annorlunda infallsvinklar och oväntade sätt att kommunicera. Att utveckla nya visioner för stadsplanering innebär inte bara att hitta på nya husmodeller; det innebär att undersöka andra sätt att tänka kring hur en stad kan sammansättas, organiseras och utvecklas. Inte bara en modell och en vision, utan en mängd perspektiv – kanske inte alltid i perfekt harmoni, men med annorlunda handlingsutrymmen. En magma av möjligheter.

VI VILLE med vår presentation framför allt visa på den mångdimensionella problematik som varje förändring av en stad aktualiserar och lyfta fram staden som rörelser och skikt – dess magmatiska karaktär. Vi ville komma bort ifrån den dominerande tendensen i det offentliga samtalet om staden, politiken och stadsplaneringen där man hela tiden undviker det som inte omedelbart passar in i välbekanta förståelseformer som vänster/höger; elitism/folklighet; populism/allvarstänkande; lönsamt/orealistiskt och så vidare. Detta skapar en situation där bevarandeperspektiv blir viktigare än nytänkande, där konsolidering

blir viktigare än tankeexperiment och där politiken till slut reduceras till blott och bart förvaltning. Vi ville framför allt inte leverera några entydiga svar – varken som grupp eller som enskilda talare.

DÄRFÖR ÄR vi glada över att vi, tack vare arrangörerna av seminarieserien Mellanrum, fick tillfälle att förarga, förbluffa och förbluffas. För just genom att många inte förstod oss och blev upprörda över det hoppas vi att stadsplaneringsproblematiken inte längre framstår som lika självklart möjlig att reducera till några få och tydliga problem. Också, och kanske framför allt, de som var (och är) oense med oss ansträngde sig själva för att, åtminstone lite grand, tänka igenom vad som var fel och hur det borde vara i stället.

Och det var ju det som var meningen.

Ingreppsgruppen:
Henric Benesch
Otto von Busch
Kajsa G Eriksson
Karl Palmås
Mats Rosengren
Staffan Schmidt
Catharina Thörn
Peter Ullmark

Seminarieserien Mellanrum arrangeras av Stadsmuseet/Gbg stad (Ylva Berglund), S2020/Gbg stad (Lars Lilled), Göteborgsregionens kommunalförbund, GR (Kerstin Elias) och ULG/Chalmers (Knut Strömberg).

Intervju med Mark Purcell

Staffan Schmidt samtalar med Mark Purcell, forskare i stadsplanering, washington university, Seattle

Staffan Schmidt: Demokrati som process: uppfattar demokratin sin uppgift som rätten till staden, eller uppfattas staden som administration av värden vid sidan av det demokratiska mandatet?

Mark Purcell: Man kan tänka sig demokrati som en institutionell process, en uppsättning rättsliga procedurer för ett demokratiskt styresskick. Men demokrati kan också förstås som något mycket mer politiskt: ett skrik och ett krav som ropas ut på gatorna, ett kollektivt anspråk på staden rest av mobiliserade grupper, en vägran att acceptera rådande ojämlikhet, en vision av en mer rättvis urban framtid.

Democracy can be thought of as an institutional process, a set of legal procedures for democratic government. But it can also be something much more political: a cry and a demand shouted in the streets, a collective claim to the city made by mobilized groups, a refusal of existing inequality, and a vision of a more just urban future.

Nostalgi – hur ser du på renoverandet av fabriksmiljöer, retro-renoveringar av fastigheter, och det konservativa bruket av bilder av stadens historia?

Det är inte säkert att kollektiva anspråk på staden på kort sikt ger några konkreta resultat. Men de kommer alltid att bli hågkomna: genom spår lämnade i landskapet, och i återberättande och texter av dem som deltog i kampen. Att bygga en mer demokratisk stad är ett långsiktigt och gemensamt projekt som överbryggar generationer och lokala sammanhang. Minnet är den kritiska kännetecknet för detta projekt.

These collective claims may or may not produce concrete results in the short term. But they are always remembered: in traces left in the landscape, and in narratives told and written by those who struggled. Building a more democratic city is a long-term collective project that spans generations and local contexts. Memory is a critical feature of that project.

3. Gentrifiering (dyra nybyggen eller inflyttning av nya invånare med högre inkomster än tidigare invånare), är det en sorteringsprocess för stridande intressen?

Gentrifiering är ett försök av eliten att återta ett stadsrum. Det måste bemötas med artikulerade motförslag. Anspråk på stadsrummet ska inte grundas på äganderätt och ekonomisk tillväxt, men på behov, begär och stadsbornas kreativa uppfinningsrikedom.

Gentrification is an attempt by the elite to recapture spaces in the city. It must be met by articulate counter-claims, claims to space based not on property rights and economic growth, but on the needs, desires, and creative ingenuity of urban inhabitants.

4. Hur ser du på staden som offentligt rum, frirum?

Det offentliga rummet är en delad rumslighet för sociala sammanträffanden. De är inte givna av staten, invånarna gör anspråk på det med sina kroppar, sina röster och vardagliga handlingar. Det offentliga rummet är inte för evigt bestående; i ljuset av en obarmhärtig privatisering och marknadsanpassning måste det ideligen krävas tillbaka.

Public spaces are the shared spaces of social encounter. They are not given by the state, but claimed by inhabitants with their bodies, their voices, their everyday actions. Public spaces are not eternal; they must be continually reclaimed in the face of relentless privatization and marketization.

4 FRÅGOR OM STADEN

YIMBY GÖTEBORG ("Yes in my backyard") är ett partipolitiskt obundet nätverk öppet för alla stadsvänner. Vi vill att Göteborg ska växa och utvecklas som stad. gbg.yimby.se

1. Hur ser ni på enskilda medborgares, politikers och tjänstemäns möjligheter att medverka i en demokratisk anda arbeta med, i och för staden?

MÖJLIGHETERNA ÄR goda om exempelvis detaljplaneprocessen faktiskt började föras i ett samråd där alla parter försöker diskutera och föra fram argument på ett sakligt sätt. Idag är det mycket stuprör och parter som endast ser saker från sitt eget perspektiv. Det viktiga är att fler medborgare engagerar sig i stadsplaneringsfrågor och då inte bara utifrån egoistiska motiv utan även utifrån en vilja att bygga en bättre stad för alla. Hela staden tillhör ju oss alla, oavsett i vilken stadsdel vi bor. Vi vet dessutom att det bland göteborgarna finns många idéer och åsikter om hur man vill att staden ska se ut, det är viktigt att ta tillvara detta på ett bättre sätt.

2. Hur ser ni på renoverandet av fabriksmiljöer, retro-renoveringar av fastigheter, och det konservativa bruket av bilder av stadens historia?

DET ÄR positivt om äldre byggnader kan bevaras eller byggas om för att behålla historien i stadsrummet. Att det både finns gamla och nya hus i ett område borgar för variation i såväl upplevelse som prisnivå. Därmed ökar även chanserna för ett mer varierat utbud av verksamheter i området. Men nostalgi och idylliserande, oavsett om det gäller 1800-talets stenstad eller 1900-talets modernistiska funkismiljöer, riskerar ofta att försvåra en stadsplanering som kan möta dagens problem. Det finns t.ex. en konservativ kontextualism som kräver att nybyggen i miljonprogramsområden måste underordnas den befintliga bebyggelsestrukturen, oavsett vilka konsekvenserna blir. Det är mycket olyckligt.

3. På vilket sätt är segregationen i Göteborg ett problem och vad kan man göra åt det?

SEGREGATIONEN LEDER till ojämlika livsvillkor och skapar klyftor och främlingskap mellan olika grupper. Bra stadsplanering kan inte lösa alla problem men den kan ge bättre förutsättningar. Idag tycks segregation handla om etnicitet men det är givetvis minst lika mycket en fråga om socioekonomisk segregation. Det är viktigt att skapa variation i pris/hyra, lägenhetsstorlekar, boendeformer etc. i alla delar av staden så att fler kan välja den sorts boende som passar dem. Man bör som göteborgare ha möjlighet att bo i stadsmiljöer som man trivs i.

4. Hur ser ni på staden som offentligt rum, frirum idag och i framtiden?

STADENS FRIRUM kan utnyttjas mer genom att låta gruppen som ger tillstånd växa med andra kompetenser än idag så att fler aspekter, som främjar livfulla stadsmiljöer, tas till vara. Offentliga platser är oerhört viktiga som kommunikationsytor för det civila samhället. Kommunal och kommersiell verksamhet bidrar ofta till en mer levande offentlighet men det finns alltid en risk att storskaliga förvaltningsbyråkratiska eller ekonomiska intressen tränger ut det småskaliga medborgerliga livet. Det gäller att skapa en dynamisk balans mellan olika intressen i stadsrummet.

VANJA LARBERG, arkitekt och planeringsledare på S2020. (S2020 står för Socialt hållbar utveckling år 2020 och är namnet på ett uppdrag som ska leda till att sociala frågor får samma betydelse i kommunal planering som ekonomi och ekologi).

MÅNGA ÄR engagerade i hur staden ska utvecklas i Göteborg, och från många olika håll. Från kommunens sida innebär den nya stadsdelsorganisationen en viktig förändring då stadsdelsförvaltningarna som är befolkningsansvariga får en tyngre roll i stadsutvecklingen. Det pågår också en utredning på stadskansliet om hur demokratin kan fördjupas. Ett exempel på medborgarinitiativ är Transition towns som nu finns i Göteborg, där människor går ihop för att försöka skapa ett lokalsamhälle som är mindre beroende av olja. I England där det startade har det ofta varit i samverkan med det offentliga.

JAG HAR hört om en boende i Gårda som på ett förslag att bevara landshövdingehusens fasader längs med Fabriksgatan men göra om till parkering bakom dem, sa att det får gärna se ut som ett parkeringshus på utsidan bara de billiga bostäderna blir kvar inuti. Stadsmiljöer och sociala grupper ingår i komplexa helheter, därför blir det fattigt när vissa element väljs ut medan resten av helheten försvinner, vilket gäller både förändringar i fysisk miljö och bilderna av den. Det viktiga blir hur en renovering går till, vilka aktörer som är inblandade, kan förändringen av miljön ge en utveckling inom en grupp istället för att gruppen byts ut?

SEGREGATIONEN ÄR ett problem eftersom vi ser våra egna livsmöjligheter i de ansikten vi möter varje dag. Tillhör de jag möter en allt för homogen grupp, till exempel när det gäller socioekonomiska förutsättningar, så begränsas möjligheterna. Vi rör oss i väldigt olika världar i Göteborg, rent fysiskt men även socialt. För att bryta segregationen måste fysiska förändringar till i mellanrummen mellan olika områden, så att våra rörelsemönster kan utvidgas.

JAG MÖTER de offentliga rummen och gatorna som stadsvandrare, och jag ser dem som viktiga i byggandet av bilden inom oss av vad vårt samhälle är. Ju fler platser och gator som jag har mental och faktiskt tillgång till desto mer nyanserad bild kan jag skapa. Bilden förmedlas inte av någon utan jag får själv tolka den. Små saker som sker sätter igång associationer och leder till teorier, ett exempel är att det att många i vinter satte sina snöiga skor på sätena framför sig på spårvagnen, ledde till tankar att vi just nu inte är vidare intresserade av det vi har gemensamt.

KAMPEN OM Göteborg, (Kampen om Göteborg är en del av en nationell Stadskampsvecka som under 27 feb - 8 mars hade aktiviteter i Malmö, Stockholm och Göteborg).

INÄTVERKET Kampen om Göteborg utgår vi från oss själva, hur vi bor, arbetar, studerar och i allmänhet lever i staden. Vi ser både många problem och en stor potential. Huvudproblemet är att Göteborg allt mindre är en stad på våra villkor, den breda arbetarklassens villkor. Politiker, tjänstemän och näringsidkare driver staden mot ett motsatt håll, mot en segregerad stad på marknadens villkor. Vi vill visa på hur konflikten tar konkret form i våra egna liv, till exempel där vi bor. Om vi sluter oss samman och gör motstånd mot förändringarna finns en stor potential.

RENOVERINGAR AV fabriksmiljöer är inget negativt om de används till att skapa billiga hyresrätter eller allmänna rum för till exempel kultur- eller ungdomsverksamhet. Tyvärr blir många gamla fabrikslokaler hipa bostadsrätter för den övre medelklassen som charmas av byggnadens förflutna. Vi är för att lyfta fram en historia som handlar om den majoritet som faktiskt levt och verkat i Göteborg under århundradena, arbetarklassen. Tyvärr reduceras ofta historien om Göteborg till ett borgerligt projekt med start i Ostindiska Companiet, vidare till SKF, Volvo, hamnarna och så vidare, det mesta sett i ett perspektiv ovanifrån.

GÖTEBORG ÄR Sveriges mest segregerade stad, där överklassen frodas i innerstan och i de dyraste villakvarteren medan arbetarklassen skyfflas ut i utkanterna. En radikal omfördelning av bostadssituationen borde genomföras, där till exempel innerstadens bostadsrätter omvandlas till hyresrätter och fördelas mellan bostadssökande. Överhuvudtaget kan uppförandet av fler hyresrätter i mer centrala och attraktiva områden minska segregationen.

DET OFFENTLIGA rummet är kringskuret på många sätt, och är till stora delar på marknadens villkor. Göteborgs stad bedriver exempelvis en mycket repressiv linje mot klotter, medan reklambudskap öses ut på offentlig plats. Den allmänna trenden är att de samlingsplatser som tidigare varit gratis och allmänna blir privata och avgiftsbelagda. I Kampen om Göteborg verkar vi för fler offentliga platser där man kan bedriva aktiviteter på egna villkor. Detta kan ske exempelvis genom husockupationer, såsom under vår stadsdelskampvecka i mars 2010. Vi verkar också för en gratis kollektivtrafik som ska vara helt skattefinansierad. Möjligheten för människor att ta sig vart de vill utan att betala är ett viktigt inslag i det offentliga rummet.

Målet som glömdes

Trots stor politisk enighet görs inte mycket åt segregationen. Planeringen av Södra Älvstranden i Göteborg är ett tydligt exempel. Motiveringen är de höga kostnaderna för byggandet, bland annat för skyddet mot höjda vattennivåer. Eftersom det inte finns särskilda medel för dessa investeringar ser sig kommunen tvungen att planera för boende och verksamheter som är beredda att betala för de unika kvaliteterna. Borde inte medborgarna böja sig för dessa faktiska förhållanden och acceptera att kommunen prioriterar Älvstranden istället för insatser i dagens problemområden?

HUR VIKTIGT är det då att göra något åt segregationen? Integration i sig själv utjämnar ju inte villkoren. Det man kan uppnå är ökad social medvetenhet och kontakt mellan grupper som annars sällan möts. Det kan i bästa fall åstadkomma något mycket betydelsefullt, en stärkt sammanhållning. Osäkerheten om vad som krävs för att få den typen av resultat är dock stor. Att det inte räcker att träffas i ett gemensamt affärscentrum står klart. Sådana tillfälliga möten kan snarare befästa förutfattade meningar. För att inte olika grupper bara skall fortsätta sina parallella liv krävs dagliga kontakter och någon form av gemensamt ansvar i närmiljön.

VARFÖR HAR segregationen uppstått? Är den enbart resultatet av den ekonomiska ojämlikheten och marknadskrafterna? Eller har samhället självt bidragit? Ett av

resultaten av bostadspolitiken är de allmännyttiga bostadsföretagen som ju stått för de största och mest ensidiga bostadsområdena. De har avstått från att engagera sig i delar av staden med högre mark- och exploateringskostnader och lämnat dessa områden till marknadskrafterna. Därmed har de faktiskt medverkat till ökade sociala skillnader.

OM SAMHÄLLET i stället hade ställt krav på en representativ social miljö överallt hade olika lösningar på problemen med kostnadsfördelningen säkert utvecklats. Vissa utjämnningar av exploateringskost-

“Hur viktigt är det då att göra något åt segregationen?”

naderna inom kommunerna hade sannolikt aktualiserats. Dessutom hade troligen bostadsrätter och andra upplåtelseformer med möjligheter till realisationsvinster fått bidra mer till de gemensamma kostnaderna.

EN STÖRRE variation när det gäller lägenhetsstandarden hade säkert också övervägts. I områden med dyrare mark skulle man då för samma kostnad få mindre ytor och lägre utrustningsstandard. Och de som värdesätter utsikt och andra speciella lägeskvaliteter hade troligen fått betala betydligt mer för dem. Hade detta varit sämre från jämlikhetssynpunkt? Svensk bostadsstandard är ju ändå hög jämfört

med många andra länder i Europa. Är stora rum och flera badrum och balkonger verkligen viktigare än bostadens läge?

DE STORA bostadsföretagens krav på rationell produktion och förvaltning har också skapat hinder för ett annat slag av integration, blandning av boende och verksamheter. Staden har sedan 1960-talet genomgått ett storskifte där arbetsplatser och service samlas i allt större områden med olika status. Vardagsmiljön blir på så sätt ensidig, monoton och socialt utarmad i stora delar av staden. Barn ser sällan andra vuxna än pensionärer och dagis- och skolpersonal.

VIDARE HAR ambitionen att snabbt få alla nya miljöer helt färdigställda hindrat en successiv utbyggnad och senare strategiska kompletteringar för att långsiktigt upprätthålla en allsidig miljö. Därmed har man även missat möjligheten till tillfälliga och billiga lokaler för nystartade och fattiga företag.

DET ÄR således inte omöjligt att finna sätt att stödja integration. Ändå har plan efter plan lagts fram utan en konkret social strategi. Är politikerna trots allt tveksamma till målet? Befarar man oro och otrygghet i stället för ökad solidaritet? Leker trots allt lika barn bäst? Skulle stora skattebetalare fly till villakommunerna runt omkring? Eller menar man, kanske inte helt orimligt, att bättre ställda via sina nätverk ändå skulle skaffa sig kontroll över attraktiva områden?

Peter Ullmark

Upplå

Magmastaden

ATT INTEGRATION och andra sociala frågor inte kommer upp naturligt i planerarnas/arkitekternas arbete beror på att det är den fysiska miljön man ägnar sig åt. Den främsta inspirationskällan är medialt uppmärksammade områden på andra håll som visar upp ett intensivt socialt liv. Förhoppningen är att likartade planmönster skall få stadslivet att blomstra på samma sätt. Man bygger, som stadsbyggnadsforskaren Lars Marcus sagt, bilden av staden, inte staden. Det går också mode i förebilderna. De många förnyade hamnområdena runt om i världen visar hur snabbt stereotypa mönster sprider sig.

SKULLE MAN med andra utgångspunkter kunna ge de sociala frågorna en radikalt ökad uppmärksamhet? Första steget måste vara att acceptera den funktionella och sociala komplexitet som kännetecknar allt urbant liv. Planerarna måste upphöra med att lösa sina egna problem att skapa överblick och ordning genom sortering och separering. Nya flöden och energier måste tillåtas få genomslag i alla delar av staden. Därmed måste man också lämna modernismens detaljstyrda stadsmiljöer som förverkligas i ett sammanhang och som inte är tänkta att förändras.

ALLT KAN förstås inte göras om hela tiden. En stor del av infrastrukturen måste kunna användas under lång tid. Det förutsätter väl genomarbetade och samordnade analyser av tänkbara behov och lokala ekologier. Någon sammanhållen och entydig bild kommer dock aldrig att framträda. Man

får pröva sig fram med olika antaganden och se till att dra nytta av erfarenheterna. Det är viktigt med öppenhet om dessa antaganden och osäkerheten. Genom att inte genomföra alla delar av de tänkta systemen i ett sammanhang utan avvakta efterfrågan och vara inställd på fortlöpande förändringar kan osäkerheten minska och flexibiliteten öka. Så behöver till exempel inte fördelningen mellan tomt- och gatumark vara given för all framtid. Den kan omförhandlas när situationen förändras.

IDETTA nya sätt att planera skulle man också frångå sökandet efter optimala storlekar på kvarter och byggnader. Man skulle eftersträva en blandning av små och stora kvarter och olika tätheter och byggnadshöjder. Tillgängligheten med bil skulle också kunna vara olika i olika delar av ett område. Mer av färdigställandet skulle kunna lämnas till boende och verksamheter och anpassas efter aktuella behov och ekonomiska resurser.

INFRASTRUKTUREN SKULLE i vissa delar också kunna omfatta mer än gator, platser och försörjningssystem. Den enskilda fastigheten där det gemensamma slutar och det privata tar vid har gammal hävd men är ingen självklar gräns i ett modernt samhälle. Infrastrukturen skulle kunna innefatta delar av byggnaderna, vissa av våningsplanen, interna kommunikationer och inte minst ett yttre klimatskal av den typ som man numera ofta ser i dis-

kussionen om energisnålt byggande. Inom denna byggnadsstruktur skulle sedan olika stora ytor kunna upplåtas på olika villkor och för olika lång tid. På så sätt skulle anpassningar till nya behov kunna genomföras enklare och med mindre ekonomiska insatser.

RESULTATET SKULLE bli en rörigare och mindre prydlig stad men samtidigt en mer dynamisk och intressant miljö som ger utrymme för nya typer av samarbeten och verksamheter. Denna typ av stad är egentligen inte så svår att föreställa sig. Den är vanlig runt om i världen. Skillnaden skulle vara att infrastrukturen fungerar.

HUR REGLERAR man då de fortlöpande förändringarna? Det kan vara olika i olika delar av ett område beroende på vilka ägande- och upplåtelseformer som skall samsas. Inom området som helhet krävs samtidigt ett gemensamt regelverk och en demokratisk organisation som gör avvägningar och fattar beslut. Alla som bor eller driver verksamhet i området bör ha rösträtt i denna organisation. I en sådan organisation måste man räkna med motsättningar och svårösta konflikter. Men beroendet av varandra och den gemensamma konfliktlösningen är också det som skapar verklig social integration.

Peter Ullmark

Fråga: Om alla vill bo med utsikt över Göta älv, hur löser vi det?

Svar: Södra älvstranden vänder sig inte till ett vi, men till individen. Individen som genom disciplin strävar efter att förverkliga sig själv. Samhället är samverkande individer och konflikter är historia så länge individer genererar de resurser deras förverkligande kräver. Samhällets samlade tillväxt kommer till slut att generera möjligheten för alla till en bostad med utsikt över Göta älv. Man kan också säga att först när individer jämför sitt självförverkligande med andras självförverkligande och delar detta med tillgängliga resurser som det finns ett samhälle. Eller ett bolag.

Svar 2: Vattennära byggande gestaltas av färre och rikare, förorterna inåt land gestaltas av fler och fattigare. Villa, bostadsrätt eller hyresrätt följer den ekonomiska geografien. Upplåtelseformer är en sorteringsmaskin.

Fråga: Om jag önskar något som mina resurser inte räcker till, varför leder inte detta till en konflikt?

Svar: Om alla har de resurser som behövs finns ingen konflikt. Konfliktlösning är alltså tillväxt. Tillväxt mäts i ekonomiska resurser och sköts av företag. Ägare påverkar företag. Är staden ett företag och du inte är delägare blir du inte kallad till stämman.

Fråga: Om mina resurser inte räcker till en bostad, beror det på min tillväxt?

QUANGOS

Älvstranden Utveckling AB är en Quango; en engelsk förkortning som kan översättas med "delvis självständig politiskt etablerad organisation". I en riksdagsrapport från 2008 används en Holländsk definition av Quangos:

ETT OFFENTLIGT organ som har ansvar för att utveckla, förvalta och leverera offentliga politiska mål på "armlängds avstånd" från ministrarna

BOSTONS HISTORISKA centrum och däribland Faneuil Hall, hade förfallit sedan 1950-talet och behövde renoveras. Staden ägde byggnaden och dess tillstånd var en politisk belastning. Men staden saknade resurser. För att lösa problemet etablerades 1976 förebilden till Älvstrandens Quango av Bostons borgmästare, ett arkitektkontor och The Rouse Company, en fastighetsförvaltare som också är ett låneinstitut.

LÖSNINGEN LÅG i tiden med den under president Reagan neoklassiska, nyliberala, doktrinen som hävdar att demokratins roll är att ställa upp fördelaktiga regler och villkor för företag, som är bättre lämpade att sköta offentliga funktioner än demokratins institutioner. Formellt äger staden den historiska byggnaden genom Quangan "The Boston Redevelopment Authority". Ägandet gäller byggnadens "skal". Målet för "The Boston Redevelopment Authority" är att generera vinst. Alla beslut om verksamhetens inriktning och innehåll överlämnades, genom ett leasingavtal på 99 år, till The Rouse Companys helägda dotterbolag.

EFTER ETT tidigt besök av Brittiska stadsplanerare överfördes modellen till Londons Docklands. I Storbritannien fanns 2007 - 883 registrerade Quangos som var engagerade i att övervaka effektiviteten i offentliga verksamheter och nya marknader – men den viktigaste uppgiften har alltid varit "stadsutveckling". Quangan dominerar nu städernas utveckling i Europa

VAD HAR då Göteborgs egen Quango för betydelse? På hemsidan försäkrar Älvstranden Utveckling AB att Bolaget skall, på det sätt som ger bäst utfall för Göteborgs stad, förvärva, utveckla och avyttra fast egendom samt genom en effektiv förvaltning inrikta verksamheten på att långsiktigt värna om en god värdetillväxt

DEMOKRATINS KONFLIKTBENÄGNA väljare ersätts av varumärket Göteborgs stad. Hur göteborgare vill förändra Älvstranden har bara plats i agendan att öka bola-

gets och varumärkets ekonomiska värde om det ökar bolagets och varumärkets värde.

DEN HOLLÄNSKA riksdagsrapporten varnar för att Quangos "inte är reglerade i konstitutionen och därför inte ansvariga inför någon av de valda demokratiska institutionerna", men påpekar också att det, ur ett maktperspektiv, finns politiska fördelar med att distansera sig från "trenden mot ökad privatisering av den offentliga sektorn". Faneuil Halls hemsida beskriver den som "en av USAs mest berömda shopping och middags-upplevelser". Den är ett vackert bevarat skal av en Amerikansk revolution som kom att identifiera frihet med marknad. Men som exempel på en levande stadsutveckling är dess insida lika utbytbar, förutsägbar och obeboelig som vilken Galleria som helst.

DET FINNS inget som talar för att en Quango fungerar sämre än offentlig förvaltning, problemet är ansvarsfrågan. En Quango är till stor utsträckning bekostad av, men inte ansvarig inför väljarna. En Quango representerar inte väljare utan beskriver sina egna mål, det betyder att Quangan först och främst blir självliknande. Vänder man sig utåt för att få förslag om vad som ska hända längs Älvstranden kommer man att välja det som i Quangons intresse genererar "god värdetillväxt", och välja bort allt annat. Rör det din gata kan du inte påverka det Quangan menar är bäst för Quango själv.

NÄR GÖTEBORGS folkvalda överförde planering och förvaltning av Älvstranden till en Quango betydde det, allt sedan modellens succédebut 1976, ett överlämnande av makt och beslut över stadsrummet till ett Göteborg AB. Demokratin får ta hand om "bevarande-frågor" och skönhetstävlingar – staden som skal – medan ägarna tar hand om innehållet: staden som vinstmaskin.

Staffan Schmidt

KÄLLOR:

Defining QUANGO
<http://www.governingdynamo.com/blog/2009/7/12/quango-quango-quangos.html>
 Faneuil Hall marketplace fact sheets http://www.archive.org/stream/faneuilhallmarke00bost_djvu.txt
 Rapport från riksdagen 2008/09:RFR14 Konstitutionella kontrollfunktioner
http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=3777&doktyp=rfr&dok_id=GW0WRFR14&rm=2008/09&bet=RFR14

telseformer

Svar: Du kan disciplinerat säga: (jag är ju inte så begåvad, så) det har jag inte råd med. Men jag är vacker som jag är.

Alternativt individuellt svar: om andra får detta, varför inte jag?

Svar utanför lådan: vad kan man göra med dessa personer, denna tid, detta material?

Fråga: Jag behöver en bostad men jag har inga pengar och jag är lånesvag. Hur ska jag tänka?

Svar: Om byggandet av bostäder ska bli fler måste det ske en tillväxt. Tillväxt sker genom produktion av överskott. Det gör skillnad om överskott fördelas av en demokrati eller av "Demokrati AB". Bostadsbolaget Demokrati AB har goda skäl att tacka nej till ungdomar, till flyktingar, till hemlösa. De sänker värdet på ägandet, minskar tillväxten och slutligen blir det svårt att få resurser över till behövande grupper, dit du räknas.

Svar igen: en minskning av värdet på din bostad betyder en proportionerlig minskning av din frihet.

Fråga: Jag har en bostad, men jag får inte måla om utan att fråga ägaren om lov. Jag ser granar genom fönstret.

Svar: Du bor i en hyresrätt. För att bli en fri individ som bestämmer över väggfärg och köksluckor måste du äga ditt boende. Då är det i princip inget problem att du målar och bygger om. Frihet är att äga. Ofrihet är att hyra. HjällboBostadens 2293 lägenheter är

ofrihet. Förskolan Dimvädersgatan 34 i Biskopsgården är ofrihet. Annedalsskolan förslavar.

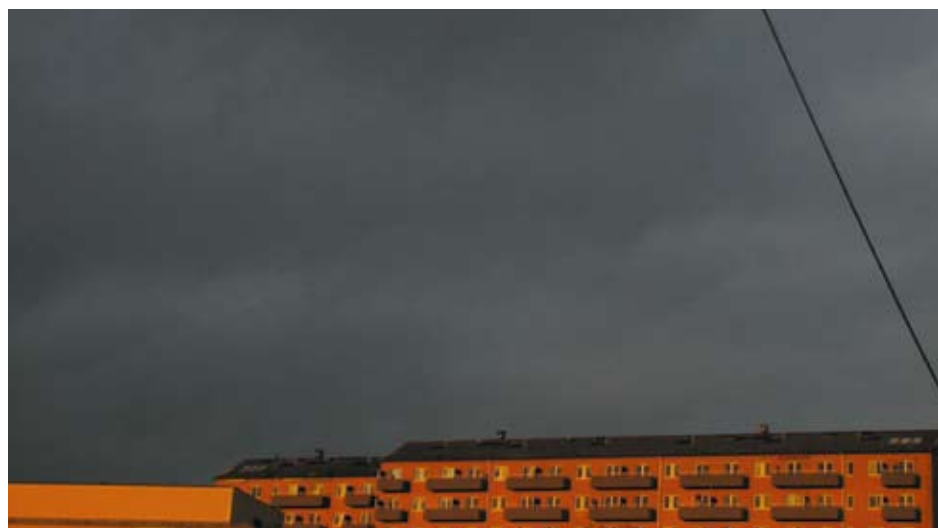
Annat svar: Demokrati i sin nuvarande form identifierar individuell frihet med de växelkurser som beskriver skillnaden mellan produktion av energi/resurser och konsumtion av energi/resurser. Manifestationen av individens kontroll är i den dominerande kulturen materiell: omvandlingen av energi till in/medverkan går genom äganderätt.

Fråga: Eh?

Svar: Genom att ändra lagarna som styr relationen mellan boende och bostad och som bygger på och orienteras av ägandets okränkbarhet kan frihet och hyra förenas. Om något ägs gemensamt, som bilar i en bilpool, kommer den socialt imaginära bruket av bilen betyda något annat än ett biläggande. Ändras reglerna så att hyresgäster skrivs in i ett socialt sammanhang där de har rätt att bestämma över sin lägenhet, sin trappuppgång och sin gård förändras samtidigt relationen till allt ägande. Om ägande inte längre är förutsättning och mått för frihet, alltså för in/på/medverkan i vardagliga situationer, kan massiva resurser som idag fixeras i boende frigöras till annat.

Generellt svar: närdemokratiska beslut om resurser är bättre för individens frihet än ägande.

Staffan Schmidt

Zen och konsten att sköta ett hyreshus

BOSTADSMARKNADEN I Helsingfors på 80-talet var inte speciellt ljus för ungdomar. Högkonjunktur och bostadsbubbla gjorde att priser sköt i höjden, men samtidigt stod många hus tomma i väntan på dyrbar restaurering eller rivning för att lämna plats för nya hus.

I BÖRJAN av 90-talet fick en grupp aktiva helsingforsungdomar nog av den usla bostadssituationen och började ockupera övergivna hus. Men efter att ha blivit utslänga ett flertal gånger av polisen började de engagera sig i stadens bostadspolitik och utveckla en hyresmodell där de skulle renovera bostäder själva. Efter att ha startat en ideell förening och långa förhandlingar med kommunen fick de möjlighet att hyra två trähus med ett dussin lägenheter på ett tioårskontrakt där de skulle testa sina idéer. Om Oranssis modell funkade skulle kontraktet förlängas. Samtidigt tog ett bostadsbolag över tre likadana grannhus för att göra om dem till studentbostäder, också dessa på ett tioårskontrakt från kom-

munen.

ORANSSI IDÉ gick ut på att ungdomarna i den ideella föreningen själva skulle reparera de gamla trähusen samt ta hand om allt underhåll. Målet var att genom en sparsam och miljövänlig grundrenovering, utförd under uppsyn av experter, få till stånd bostäder som motsvarade ungdomarnas egna behov och betalningsförmåga. På detta sätt kunde Oranssi nå gruppen ungdomar mellan 15 och 25 år och unga familjer, en grupp som inte är "lånestark" eller har råd att betala dyr hyra eller svartkontrakt. Efter att framgångsrikt ha restaurerat de två första husen gick det bättre i förhandlingarna med kommunen och Oranssi fick ta över ett par små trähus på andra platser i staden. Idag har Oranssi över 80 lägenheter i flera hus runt Helsingfors.

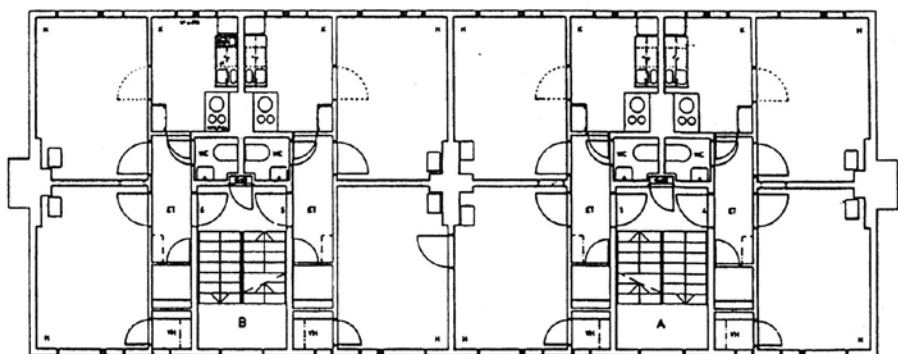
ORGANISATIONEN ORANSSI sköter fastigheternas ekonomi, gemensamma inköp av material samt planeringen av omfattande underhåll i samråd med invånarna.

Beslut tas kollektivt i husen och invånarna bestämmer själva om gemensamma frågor som underhåll eller vem som får flytta in i de bostäder som blir lediga. Hyresgästerna sköter snöskottning, avfallsortering och de små reparationsjobb som aldrig tar slut i ett gammalt trähus. I källaren på varje hus finns en liten verkstad och egenproducerade manualer för hur man utför olika reparationsmoment, till exempel att fixa fönster och dörrar men också hobbysnickerier för bostaden. Oranssi har en anställd hantverkare som hjälper till med mer avancerade reparationsjobb och fackmän inspekterar elektricitet och VVS installationer. Drivande är Oranssis devis att "om något inte är trasigt skall det inte repareras, men om något är trasigt går det

säkert att reparera."

SÅ HUR gick det efter de tio åren och de första husen kommunen hyrde ut för Oranssis bostadsexperiment? De två hus Oranssi restaurerade klarade sig mycket bra, trots att de var restaurerade av unga amatörer. De tre hus som blev studentbostäder hade det dock gått mögel i och var tvungna att saneras. Sen fick Oranssi ta över dem. Deras modell hade visat sig vara den bästa för att skapa billiga bostäder för ungdomar i Helsingfors. Och så vitt jag vet bor de där än, med en hyra som ligger runt hälften av den normala marknadshyran för Helsingfors.

Otto von Busch

asuinkerroksen pohjapiirros 1:250

Skrikiga kläder

Under det inledande arbetet med forskningsprojektet Ingrepp gjorde gruppen några observationspromenader i området kring Södra Älvstranden. Vid ett sådant tillfälle gjorde jag en performance oannonserat och på egen hand med hjälp av en Transformers jacka. Jackan bars först hopfäld tills vi stannade på en öppen plats mellan några hus, där vecklade jag ut jackan och fäste flaggorna på jackans rygg och började vandra nedåt mot den närbelägna hamnen samtidigt som jag tutade ihållande med ett signalhorn som jag hade haft gömt i fickan. Ett mycket kraftigt ljud hördes för en kort stund över området som överröstade gruppens konversation. Med detta oväsen dominerade jag, och för en gångs skull, tog jag hela gruppens uppmärksamhet.

Senare samma dag samlades vi igen för ett möte inomhus. Vid detta tillfälle kände jag ingen nervositet inför att presentera mina åsikter för gruppen, vilket jag hade känt vid tidigare möten. Istället kände jag mig avslappnad och kunde sitta tyst. Jag kunde luta mig tillbaka och observera de andra i gruppen. Min plats blev nu mer självklar och en nyvunnen känsla av frihet av att veta att jag både syntes och hördes uppstod.

23:e oktober, 2007, Otterhällan, Göteborg

Kajsa G Eriksson

*Transformers, Södra Älvstranden, Göteborg. Performance, 080406
Foto: David Crawford*

Den som kastar första stenen...

ISLUTET av maj 2002 var jag nere i Kungälv med lätt lastbil och hämtade 3 pall Leca-block, dvs. lera vilken expanderats till centimeter-stora kulor med hjälp av luft (sådana som vi brukar använda i våra krukor) och sedan bakats ihop till block (vilka sedan kan användas för att mura upp väggar och murar). Då blocken till stor del består av luft är de relativt lätta jämfört med tegel och betong. Trots det väger varje block i runda slängar 14 kg och då varje pall lastade 48 block körde jag nu omkring med närmare 2 ton lecablock.

JAG VAR på väg till Kungsparken (bakom Stora Teatern) i Göteborg med blocken. Tanken var att de skulle fungera som "storstadslego" där vem som helst kunde hugga i och mura upp en bänk, en scen eller något annat. Förhoppningen var att blocken skulle ha rätt sorts "tröghet" i sammanhanget, dvs. att det var tillräckligt tunga för att de inte skulle få "ben" samtidigt som de skulle vara tillräckligt lätta för att de skulle vara mödan värt att arrangera dem efter behag.

VI ARBETADE med en filial till "Contemplation Room" som pågick samtidigt i Köpenhamn. Ett konst-projekt vilket undersökte våra stadsrums rekreativa potential. Vi kallade vårt delarrangemang för "Twist and Turn - Stop and Make Sense" och förutom jag deltog Mikael Bojén (med en ljusinstallation i trädskronorna), Ulf Celén och Gabriella Olshammar (med en bro som aldrig byggdes), och Susanne van Raalte (med en installation i milleniekuben vid Stora Teatern). Arrangemanget skulle pågå en dryg månad.

JAG HADE valt att kalla mitt delprojekt "Parklek" och bakom det fanns en tanke att fysiskt arbete i sig själv kunde verka rekreativt, avslappnande. Vi arrangerade och spred ut blocken i ett mindre område i Kungsparken, som murar, bänkar, högar och labyrinter där blocken under följande veckor kom att användas, både för höga och låga motiv. Sittgrupper arrangerades men även en närmare två meter hög fallos.

DEN 14:E juni kom globalisering ikapp den oskyldiga leken med leca-block i Kungsparken. På morgon åkte jag ned till Kungsparken för att hjälpa till att gräva ner några ljudkablar. Till min förvåning var parkförvaltning där och lastade samtliga Leca-block i en stor container. Att de skulle bort hade beordrats av polisen fick jag höra. När jag frågade varför, vi hade ju fått tillstånd att vara här just av polisen, visade sig det att den 14:e juni var årsdagen för Göteborgskravallerna i samband med EU-toppmötet året innan.

SÅLUNDA KOM de ca 2 ton Leca-block vilka genom myndigheternas besvärjelser förvandlats från byggstenar till vapen att förvaras på en av parkförvaltningens "camps", en uppställningsplats på säkert avstånd, innan de 48 timmar senare, när "undantagstillståndet" var över, som genom ett trollslag blev byggstenar igen.

Henric Benesch

MILJONPROGRAMMET

För 45 år sedan togs beslutet om miljonprogrammet. Då var arkitekten Bruno Alm 42 år. Några år senare blev han en av många som deltog i planeringen av Hammarkullen. Idag är Bruno 87 år gammal och fortfarande livligt engagerad i frågor om stadsutveckling. Och han ser med kritisk blick i backspegeln.

Områden som Hammarkullen växte fram alldeles för fort. En mjukstart hade varit betydligt bättre, säger han.

Han tar en paus, stryker sig över håret och fortsätter:

- Det var så förtvivlat bråttom, och då blir det inte bra. Nej, det måste få finnas utrymme för tankar och tid till samtal om planering. Då får man med sig grejer på ett vettigt sätt. Visserligen går det inte lika fort, men det blir bra när det väl blir klart.

Det är en yrkesman med lång erfarenhet och imponerande meriter som vi har stämt ett antal möten med. Bruno Alm tog sin arkitektexamen vid Chalmers Tekniska Högskola 1951, 29 år gammal.

Hans innehållsrika CV sträcker sig från 1944, då han fick anställning som byggnadsingenjör vid Statens Järnvägars fjärde banskation i Stockholm, fram till 1996, då han 74 år gammal publicerade den intressanta boken "Växelspelet om människors villkor, natur och samhälle" tillsammans med två kolleger.

Att få möjligheten att diskutera stadsutveckling, social hållbarhet och segregation med en person med Brunos kunskaper och erfarenhet är förstås en förmån. Perspektivet som han har från folkhemsbygge via industriell produktion modell Hammarkullen till dagens mer splittrade situation med tankar om blandat boende bidrar i hög grad både till vidgade vyer och nya frågeställningar.

Gigantiskt projekt

Att Bruno dessutom är kritisk till mycket av det gigantiska projekt som gick under namnet Miljonprogrammet gör ju det hela ännu mer intressant. Speciellt med tanke på att han själv var med när det en gång begav sig.

Det var redan under perioden på SJ, närmare bestämt 1945, som Bruno bestämde sig för arkitekturen.

- Jag kom i samspråk med en tant som bodde i ett stationshus. Hon klagade på sitt kök. Spisen och diskbänken borde stå närmare varandra, tyckte jag, och vi fann tillsammans en god lösning.

Bruno gjorde en ritning som ledde till en förbättring, och i samband med den händelsen insåg han att det var arkitekt han ville bli. Och den sociala dimension som ledde honom in på spåret höll han dessutom fast vid genom åren. Även under den där perioden som han numera ser tillbaka på med sådan skepsis.

Tiden krymptes

För redan då oroade han sig för vad som höll på att ta form. Tiden för planering krymptes alltmer.

- Men vad skulle man göra? Utvecklingen hade sin gång och bostadsbristen var stor. Politikerna tog fasta på den nya byggtekniken med element och den industriella skalan och hade inte tid att lyssna på arkitekter som ville skynda långsamt.

Bruno och hans kolleger satt på kvällarna och resonerade om hur allt egentligen borde göras istället, berättar han.

- Och på dagarna jobbade man och blev överkörd, tillägger han med en suck.

Han poängterar under intervjuerna vid flera tillfällen att han inte vill döma eller skuldbelägga någon.

- Jag kan bara konstatera att det kunde ha blivit mycket bättre om vi gjort på ett annat sätt. Man kan säga att jobbet präglades av en brådska och en stress som fick tråkiga följder.

Sociala frågor var viktiga

När Bruno fick sin första anställning, 1952 på Whites arkitektkontor, stod sociala frågor rätt högt i kurs inom arkitekturen, berättar han.

- Just det året var jag platsansvarig vid bygget av bostadsområdet Baronbackarna i Örebro. I Markbacken, ett annat bostadsområde i Örebro, fick fristående tvättstugor nära lekplatserna genomslag lite senare, något som innebar att mam-

morna fick närbildkontakt med sina barn.

- Det var ett exempel på att människans villkor stod i centrum för planering av bostäder på ett helt annat sätt än när miljonprogrammets områden växte fram. Ett annat var husmodersföreningar som man kunde diskutera provlägenheter med.

Ytterligare ett bostadsområde med sociala förtecken som Bruno pekar på är Årsta centrum i Stockholm.

Initiativet till centret och stadsdelen togs 1943 av Svenska Riksbyggens chef, arkitekten Uno Åhrén. Byggnaderna ritades av bröderna Erik och Tore Alsén, och det tog hela tio år innan centrumläggningen blev klar för inflyttning 1953.

- Där gjorde man precis som man ska, tänkte igenom noggrant och funderade på lösningar innan man skred till verket. En oerhört viktig sak var att centret planerades först och bostäderna sedan. Årsta blev därför ingen "sovstad".

- Många av arkitekterna bosatte sig till och med där för att lära känna området ordentligt! Det är kanske väl höga anspråk, men det visar ändå att man hade en ansats och ambition som så småningom tyvärr försvann.

Behov från första dagen

Folkets Hus, teater, restauranger, mötesplatser, kommunikationer... All sådan infrastruktur fanns på plats innan människor började flytta in i Årsta.

- Jämför med till exempel Hammarkullen. Där gjorde vi tvärtom, som jag upplevde det. Bostäderna kom först och service, skolor och kollektivtrafik växte fram senare. Det blir förstås fel, för människors behov av sådant utbud finns givetvis redan från allra första dagen.

Han berättar om en händelse som bely-

ser det bakvända med situationen i Hammarkullen.

- En man som nyss hade flyttat in i sin lägenhet tillsammans med familjen frågade om han fick åka med mig i bilen. "Jag ska till mitt arbete och hinner inte i tid". Det fanns ju inga spårvagnar och bara ett fåtal bussar. "Min familj klarar inte det här. Jag blir sen till jobbet och barnen kommer inte till skolan", sa mannen förtvivlat.

Det var inte bara det att saker gjordes i fel ordning i Hammarkullen, fortsätter Bruno.

- Vi hade på tok för bråttom, vilket berodde på den politiska situationen och på industritrycket. Bostadsbristen var stor, och beslutet om miljonprogrammet 1964 togs för att komma tillrätta med den.

- Och just i Göteborg fanns stora planer på expansion. Staden skulle enligt kommunpolitiker växa explosionsartat på några år. Det talades till och med om att Göte-

borg skulle bli världens största stad.

Om dessa villkor och om det redan på förhand givna uttalar sig Bruno i Zintchenkos bok. Författaren sökte upp arkitekter som var med och ritade Angered och Hammarkullen cirka 20 år efteråt för att fråga hur de såg på saken i efterhand. Bruno Alm var en av dem och han sa bland annat:

"...6-8 våningar var givet. Det skulle vara det. Det var definierat. Där skulle det vara trevåningshus, där skola, där radbus, ett annat område skulle också vara 6-8 våningar, och där skulle det vara nio våningar. Dessa fick vi förelagda oss. Vi kunde inte påverka dom, och det berodde på förväntningarna att Göteborg skulle bli dubbelt så stort... Det var den stadsplaneideologin som låg före. Den fick vi utgå ifrån, den kunde vi inte påverka som projekterande arkitekt, och det måste man respektera."

- Tänk om vi hade gjort som i Årsta och fått tio år på oss att planera, tänka igenom och hämta in synpunkter. Då hade infrastrukturen varit på plats i tid och det hade funnits mötesplatser, service, kollektivtrafik, skolor, allt det där som måste finnas för att det ska bli tryggt och bra när nyinflyttade tas emot.

En intervju med en av bröderna Alsén, Erik, i tidskriften Form (nr 48, 1948) illustrerar rätt tydligt den stora skillnaden i attityd mellan de båda projekten, Hammarkullen respektive Årsta:

"När min bror och jag av Svenska Riksbyggen fick i uppdrag att komma med förslag till ett kulturcentrum i Årsta, hade vi och våra medarbetare utgångspunkten ganska klar... vi ville ge människorna en möjlighet till aktiva sysselsättningar under fritiden inom själva bostadsområdet - vi ville appellera till intressen och verksamhetsbegär hos dem som skall utnyttja området. Vi sökte därför kontakt med så många som möjligt och utförde ett visserligen mödosamt men givande utredningsarbete, för att få svar på de frågor vi ställde oss."

I boken som nämndes tidigare, "Växelspelet om människors villkor, natur och samhälle", redovisar Bruno Alm och hans kolleger Roger Lind, professor i sociologi, och Kjell Ivarsson, socionom och utredningsledare, många tankegångar som påminner om metoderna som användes i Årsta. Vikten av medborgardialog och andra modeller för delaktighet, exempelvis stadsvandringar och demokratiutbildning, presenteras.

Inte bara medborgare

När det gäller just stadsvandringar trycker Bruno på vikten av att inte bara medborgare deltar.

För ett så gott resultat som möjligt måste även tjänstemän ges utrymme att vara med.

- Att kommunala tjänstemän bara sitter inne på kontoret och utreder och svarar i telefon... Det blir inte bra. Bättre då att ge sig ut tillsammans med medborgare och tänka igenom vad som är positivt och negativt i stadsdelen, för och emot. Även i detta sammanhang gäller regeln att inte ha för bråttom, poängterar han.

- Man ska inte försöka komma på lösningen med en gång. Det kanske finns människor som bott i området i 20 år. Låt intrycken smälta hos dem i lugn och ro och förankra saker och ting ordentligt innan de konkreta förslagen presenteras.

I Brunos och kollegernas bok finns också

borg snart skulle bli Sveriges största stad.

Angered, som på den tiden var en egen kommun, skulle enligt visionerna införlivas med Göteborg och bilda centrum i den nya, stora konkurrenskraftiga staden. Djärva jämförelser med andra metropoler gjordes.

Han nämner dåvarande statssekreteraren Torsten Henrikssons (s) namn i sammanhanget.

Nya idéer

Och, mycket riktigt, i etnologen Lennart Zintchenkos bok "Nybyggarstadsdelen Hammarkullen i ett föränderligt Sverige" (Byggnadsrådet, 1993) är Henriks-son citerad när han i Göteborgs Handels- och sjöfartstidning uttalar sig om de nya idéerna (den 15 juli 1962):

"...är jag övertygad om att vi kommer att kunna bygga en av Västsveriges vackraste städer där ute" (i Angered-Bergum)... Området kommer förmodligen att jämte Brasiliens nya huvudstad Brasilia bli den största nyplanerade staden i världen."

En annan faktor som fanns i planeringen av Årsta men saknades i Hammarkullen med flera områden var människors delaktighet, fortsätter Bruno.

- När Hammarkullen tog form så fanns ingen dialog med medborgarna och otillräcklig med beställaren.

Han själv och andra arkitekter insåg det nödvändiga i att människor deltog i processen om man ville att slutresultatet skulle bli bra.

Tidspress

- Men dels var tidspressen uppenbarligen för stor, och dels var arkitektfirmorna rädda

mycket kunskap om hur samspelet med naturen bör se ut för att gynna stadsutveckling.

- Det är oerhört viktigt att hantera naturen varsamt när bostadsområden byggs, något som tyvärr inte särskilt ofta var fallet när miljonprogrammet växte fram.

Inte bara människan

Bokens huvudbudskap är att hänsyn måste tas till tre komponenter för att uppnå målet "ett samhälle för alla". De tre är *människans villkor, natur och miljö* samt *samhälle och ekonomi*.

- Om de komponenterna, inklusive tiden, på allvar finns med i stadsutveckling och planeringsprocesser så är chansen god att man lyckas.

Under våra samtal lyfter Bruno fram tre bostadsområden i Göteborg som byggdes på 40-talet och, som på samma sätt som Årsta, slog vakt om de sociala – och även miljömässiga – kvaliteterna: Norra Guldheden, Torpa och Järnbrott, som byggdes 1945, 1948 respektive 1951.

- Jag brukar använda dem som riktmärken i diskussioner om idealiska områden ur bostadssocial synpunkt. Lägenheter och småhus blandas, och där finns både restauranger, affärer, annan kommersiell service, kulturutbud inklusive bibliotek, mötesplatser och grönområden.

Tror på liten skala

Den lilla skalan är också något som Bruno gärna talar sig varm för, en skala som finns och fanns i de nämnda förebilderna och som i mångt och mycket saknades och saknas i miljonprogramsområdena.

Bara några år innan han startade sitt arbete med Hammarkullen deltog Bruno tillsammans med några kolleger i en arkitektävling om att rita Angereds central-skola i Eriksbo, berättar han.

- Förutsättningarna som vi tävlande fick var just att skolan skulle vara småskalig. Vår lösning blev att varje klass i lågstadiet fick varsin liten villa där undervisningen bedrevs.

Brunos och hans medarbetares förslag vann tävlingen, och han tycker att konceptet som presenterades då, 1964, fortfarande håller.

"Skalan finns i barnen och i omgivningen", som han uttrycker det.

- Visserligen var det en ganska liten skola, men man kan i princip överföra tankegångarna till större enheter. Det gäller bara att anpassa modellen. Småskaligheten kan finnas ändå.

Förlorar kontakten

Vad är det då som är så bra med det lilla och som går förlorat i det stora?

- Risken med det industriella, storskaliga byggandet är att människans mått blir betydelselösa. Omsorgen om detaljen går förlorad i det storskaliga, fortsätter han och ger ett par exempel:

- Budskapet från mamman till barnet: "Kom upp nu så får du mat!" när inte fram. Och trafiken – bilar som färdas med en hastighet av 60 km i timmen skapar förvirring bland människor i områden där gående dominerar.

Dessa argument vägde dock lätt i det klimat som rådde under mitten och slutet av 60-talet. Att bygga bort bostadsbristen ansågs helt enkelt kräva storskaliga lösningar, som forskaren Lennart Zintchenko konstaterar i sin bok om Hammarkullen:

"Att uppföra 1 miljon lägenheter på tio år innebar större bostadsområden och en mycket högre byggtakt än vad som tidigare hade varit vanligt. Massproduktion och standardisering blev därigenom receptet som gjorde dygd av nödvändigheten. Att bygga med industriella metoder introducerades som det moderna samhällets sätt att producera bostäder."

Kritiska röster fanns redan i ett mycket tidigt skede, fortsätter Zintchenko och lyfter fram debattörer som pekar på att sociala och mentala värden går förlorade vid en fokusering på den ekonomiska dimensionen.

Bland annat citerar han Bo Skårman som i april 1963 skrev i GHT om den känsla av utanförskap och rotlöshet som han befarade att storskaligheten i Angered-Bergum skulle kunna resultera i:

"Var blev jag född, varifrån kom mina föräldrar och deras fäder? Hur såg deras hembygd ut? Hur har jag hamnat här i tionde våningen av ett höghus, som hitkastad från en främmande planet? Ska mina barn och deras barn få det likadant?"

Och några år senare, när Hammarkullen väl var uppfört i slutet av decenniet, var det många som gav Skårman rätt i profetiorna. I juli 1969 undrar Crispin Ahlström i GP: "Vad har folket i Hjällbo gjort för ont?"

I en artikel om nybyggda förorter i samma tidning beskrivs Hammarkullen som Göteborgs stads "mest kvalificerade vandaldåd i historien". Storskaligheten och den estetiska torftigheten är det som väcker mest anstöt, enligt artikelförfattaren.

Folkhem och visioner

Vi kommer in på en diskussion om folkhemmet och visioner om det goda samhället, begrepp som stod i förgrunden flera år innan Bruno började som arkitekt.

- Tankarna fanns säkert även under miljonprogrammet. Det politiska beslutet togs ju för att komma tillrätta med bostadsbristen, som var ett stort samhällsproblem. Men bristen på lyhördhet, som ett resultat av brådskan, saknades och ledde enligt Bruno till ett destruktivt system och dåliga beslut. Och några år senare, 1972-73, blev det i stort sett omöjligt att rätta till felen, även om viljan eventuellt fanns.

- Energikrisen gjorde att det nästan blev omöjligt för den politiska nivån att ta ett samhällsansvar. De statliga subventionerna försvann och kommersiella krafter tog över som huvudaktörer på bostadsmarknaden. De krafterna har behållit greppet sedan dess med fortsatt storskaligt och industriellt byggande som följd.

- Genom åren har det sprängts för hus i en omfattning som om det har gällt landningsbanor för flygplan. Grönskan tas bort och sätts dit i efterhand och sociala aspekter kommer i skymundan.

Dagens planer på förtätning i centrala delar av staden ger Bruno inte heller mycket för. Det är inte så man kommer tillrätta med segregationen, tycker han.

- Hur har man tänkt att det ska det gå till? Ska man säga till människor som inte har råd: "Du får väl bygga din lägenhet eller ditt hus själv"? Är det den situationen vi vill ha?

- Visst är det viktigt att tillföra nytt och blanda, men det måste ske efter noggrant utredningsarbete så att vi får ett samhälle med omsorg, trygghet och omtanke som nyckelord! Ett sådant samhälle förutsätter samarbete tvärs över gränserna, kanaler mellan tjänstemän som arbetar med sociala, ekonomiska och fysiska frågor, fortsätter han.

- Så länge det fanns arkitekter, ekonomer och fastighetskontor på stadsdelsnivå så

fungerade det bra. De olika yrkesgrupperna hade tid att tala med varandra, något som gynnar den mindre skalan. Han nämner att Kenth Johansson, numera kommunchef i Kungälv, gick i bräschen för en liknande ordning även senare.

- På Hisingen införde han ett system som byggde på samarbete mellan sektorerna till förmån för sociala värden som skola, mötesplatser och småskaliga lösningar. Arbetsättet tar tid och kostar pengar i form av investeringar i ett inledande skede, konstaterar han.

- Och politiker vill ju som regel ha snabba resultat så billigt som möjligt. Men jag är helt övertygad om att man på sikt skulle tjäna på att agera enligt Kenth Johanssons modell.

Samarbete över gränserna

Bruno insåg tidigt det nödvändiga i att arkitekturen tar intryck av andra discipliner, inte minst sociologin. Själv samarbetade han i perioder med Bror Raxed, dåvarande generaldirektör för Socialstyrelsen, sociologen Kerstin Elmhorn och många fler.

Han plockar fram ett dokument som han räcker över till mig:

- Detta skrev Kerstin Elmhorn 1970 med anledning av förslag på så kallade områdesvärdar och aktivitetskonsulenter.

Elmhorn skriver bland annat:

"Lokaler är en förutsättning för många kontaktförmer, men de räcker inte till för att skapa kontakt, vare sig de är specialdestinerade, allmänna eller strategiska. Relationer, kontakter, samhörighet, trygghet kan inte skapas enbart med hjälp av döda ting. Vi vet att relationsproblem är legio även i tekniskt sett goda miljöer. Människor behöver stöd, idéer, uppmuntran, information, kunskaper, stimulans för att, mer än idag, våga, kunna, vilja leva med varandra istället för vid sidan av varandra."

Stämde inte med planerna

Bruno berättar om det hus på nio våningar som beställdes i samband med att Hammarkullen tog form.

- Jag blev helt ställd. Det stämde inte alls med de planer som vi hade fått presenterade för oss. Det bröt helt emot naturens proportioner. Själv tyckte jag att kanske fyra-sex våningar hade varit lagom.

Huset revs så småningom som en symbolhandling för att gå kritikerna till mötes. Istället byggdes där ett småhusområde. Bruno tycker inte att det heller blev särskilt bra.

- Husen ser i och för sig trevliga ut och byggdes av material från det rivna bostads-huset. Men det blev för småskaligt och privat på något sätt och passar inte in där det ligger så nära centrum. Man kan fråga sig om lösningen blev genomtänkt med hänsyn till helheten och framtida möjligheter att komplettera centret.

- Biblioteket förresten: man kan inte överdriva betydelsen av ett bibliotek i ett bostadsområde. Det är på sätt och vis den centrala punkten, kanske särskilt på en plats som Hammarkullen med blandningen av nationaliteter. Förutom böcker och annat erbjuder biblioteket möten med människor och språk, både svenska och ens eget modersmål. Man skulle till och

med kunna tänka sig att biblioteket då och då flyttade ut delar av sin verksamhet till torget på sommaren, om det hade sett annorlunda ut än vad det gör idag.

Bruno tycker också att Hammarkullen borde dra fördel av de många nationaliteterna bland de boende.

- Det gäller bara att hitta en metod att få till en meningsfull och konstruktiv dialog. Tänk vilka resurser, vilka kunskaper som finns bland dem som bor här! Om det utnyttjades på rätt sätt skulle det leda till en restaurering av hela området. Och tänk vad roligt arbetet skulle bli!

Jättejobb krävs

Han tillägger att han är medveten om att det kräver ett jättejobb att planera för de boendes alla särintressen.

- Men om kraften finns nånstans så är det här ute. Se bara på Hammarkullekarnevalen och vilken energi som ligger bakom det arrangemanget.

Frågan kommer upp: varför var det så mycket som blev fel? Bruno ger sitt svar:

- Saker och ting löstes lite här och där utan att någon höll i helheten. Som jag ser det borde det vara en person med överblick som gör just det – håller koll på det som har med hela bostadsområdets utveckling att göra.

Denna "någon" borde vara en person på stadsbyggnadskontoret, fortsätter han.

- Ja, egentligen tycker jag att Göteborg saknar stadsarkitekt. Han eller hon skulle genomföra de arbetsuppgifter som jag efterlyser på ett ansvarsfullt sätt.

När vi lämnar Hammarkullen återkommer Bruno till tankarna om tiden och om hur viktig den är som del i planeringsprocessen. I sammanhanget berättar han om den framlidne amerikanske arkitekten Philip Johnson som blev 98 år.

- Han sa att det är först efter 70 år som man får ett fritt förhållande till arkitektur. För hans egen del dröjde det till han närmade sig 95 år. Det ligger mycket i de orden. De känns så verkliga.

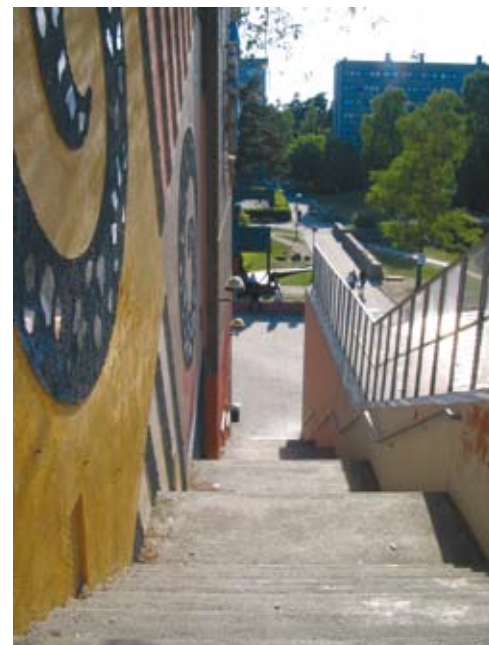
- Över huvud taget är jag optimist, trots allt. Det går att bygga på ett socialt hållbart sätt, bara man jobbar som ett lag över yrkesgränserna och inte har för bråttom. Det är A och O.

Johan Bergsten

(Denna text kommer från skriften "Det är så förtvivlat bråttom. Då blir det inte bra." Utgiven av S2020, Göteborgs Stad, Social resursförvaltning).

Bilder: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hammarkulletorget_trappan.jpg

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gr%C3%A5betongiangekullen.jpg>

Vilken kritik?

Om Södra Älvstranden och Gårda

För drygt fem år sedan samlade Dialog Södra Älvstranden in hundratals synpunkter från göteborgarna. Bland dessa "Tyck till" – lappar finns det strålande exempel på att det går att – på begränsad plats, med ett lättförståeligt språk – säga väldigt mycket om stadsutveckling. Vi konstnärliga forskare har uppenbarligen mycket att lära av dessa mästare.

ETT EXEMPEL: Någon av våra medgöteborgare skrev en "vision" som också var ett "starkt minne". Texten återberättar ett singulärt ögonblick vid älvstranden, skriven från framtiden; en sepiatonad tablå över det vackra kajliv som vi har att se fram emot. Framtidssceneriet är, i all sin enkelhet, hyfsat uppbyggligt – fram tills dess att man ser att minnet är daterat sommaren 2008. Ögonblicket fanns i den framtid som aldrig blev av. Minnet ger oss en känsla av de möjligheter som slarvats bort: Våren 2010 är älvstranden alltjämt död, så när som på den biltrafik som inte alls letts ned under jorden.

DETTA FRAMTIDSSVÄRMERI är ett exempel på det "imaginära" vi ofta diskuterat inom ramen för Ingreppt. Göteborg är inte bara den bistra verklighet som vi möts av på

den tomma älvstranden-som-vi-känner-den; Göteborg är även medborgarnas skilda förhoppningar och passionerade planer för älvstranden-som-vi-drömmar-den. "Tyck till"-lappen visar hur dessa två Göteborg samexisterar, och hur tröstlöst det kan vara att drömma när förhoppningar grusas. Hoppas skribenten inte släppt drömmen om en annan älvstrand.

MÅHÄNDA ÄR det för tidigt att döma ut Södra Älvstrandsprocessen. Kajen kan ju börja leva sommaren 2010; det begagnade pariserhjulet kan ju bli det som får våra drömmar att besannas. Och kanske bör vi inte döma ut processens förmåga att tappa in på de samlade drömmar och förhoppningar – de socialt imaginära betydelser – som finns utspridda i göteborgarnas sinnen. Samtidigt undrar vi: Hur mycket utrymme för alternativa älvstränder har det funnits? Exakt hur öppen har framtiden varit? Har vi hela tiden – medborgardialogen till trots – graviterat mot en på ett tidigt stadium bestämd lösning? Och i så fall, vems är felet?

POLITIK OCH UPPFINNING

EN HANDLING kan ses som politisk om den öppnar upp möjligheten för nya perspektiv och avvikande ståndpunkter. Omvänt kan man säga att en handling som slätrar ut olika perspektiv till ett generellt konsensus är "antipolitisk". Den demokratisk-politiska processen har alltså, utifrån detta perspektiv, alltid antipolitiska effekter: Medborgarnas vitt skilda uppfattningar måste kokas

ned till ett gemensamt åtgärdsprogram. Detsamma gäller, i högsta grad, planeringen av en stad.

PÅ ETT liknande vis kan vi tala om skapande, kreativitet och uppfinningar. En handling kan sägas vara uppfinnande om den öppnar upp möjligheter för nya materiella och teknologiska framtider. Omvänt kan den vara anti-uppfinnande, "nedfinnande", om den stänger ned olika teknologiska utvecklingslinjer. Även här finns en paradox: Teknologisk utveckling kan ha nedfinnande, inläsande effekter – se bara på de teknologier som för hundra år sedan styrde oss bort från det som vi idag kallar alternativa bränslen för bilar.

KRITIKEN MOT Södra Älvstrands-processen har ofta berört dess anti-politiska aspekter: På vilket sätt har vi sett att avvikande ståndpunkter desarmerats? Mindre har sagts om bristen på uppfinnande; avsaknaden av alternativa materiella lösningar för utrymme nere vid vattnet. Kan det till och med vara så att gravitationen mot en och samma lösning inte enbart berott på avsaknaden av mobilisering kring en alternativ ideologisk-politisk ståndpunkt, utan även på avsaknaden av ett alternativt planförslag? Här kan vi jämföra med diskussionen om Gårda, där den alternativa framtidsbilden verkar ha vunnit – åtminstone fram till valet. Mer om detta senare.

ITEXTEN "Cities are flows of urban magma", publicerad i Ingreppts publikation *The Politics of Magma*, skriver Otto von Busch och jag om vår medverkan i Dialog Södra Älvstranden. Såsom medlemmar i lag Rhizom hade vi ambitionen att inte vara den person som säger sig veta Sanningen om stadsbyggnad. Vi ville inte heller vara den person som

säger sig veta Sanningen om den som säger sig veta Sanningen om stadsbyggnad. Med andra ord, vi ville undvika både rollen som Expert, och rollen som Kritiker.

VILKEN ROLL ville vi istället inneha? Jo, vi ville vara den aktör som kom med konstruktiva, konkreta, realiserbara lösningar som kunde öppna upp för alternativa framtider på älvstranden. Vi ville förskjuta vad som anses möjligt, görbart och önskvärt nere vid Älven. Vår handling skulle vara lika "uppfinnande" som "politisk". Här kan vi konstatera att vi misslyckades; vi orkade inte fortsätta utforska och driva nya planförslag och ritningar.

DETSAMMA KAN sägas om processen som helhet. Få kände sig manade att – även om vi inte var direkt inbjudna – stanna kvar inne i den politisk-planerande maskinen. Däremot var vi flera som valde att säga bristfälliga, se igenom ideologiska konstruktioner, och peka på maktintressena i frågan – allt från en betryggande "kritisk distans". Denna form av kritik är nödvändig, men uppenbarligen inte tillräcklig, för att öppna upp för alternativa framtider.

STADEN SOM FETISCH

HUR KAN man då göra en "uppfinnandets politik" i staden? Hur öppnar man upp möjligheter för den urbana apparaten att börja fungera på nya vis? Ett sätt, som vi kan kalla mikrotaktiskt, beskrivs i "Cities are flows of urban magma".

TÄNK DIG att staden ytterst är ett flöde av materia-energi – en ström av människor, tankar, skräp, pengar, cement, bilar, avlopp, krediter, mat – som virvlar runt på en viss geografisk plats. Går det då att handgrip-

ligen söka förändra dessa virvlar, exempelvis genom att intensifiera vissa flöden och stänga av andra? Kan man exempelvis förändra flödet av människor och bilar genom att organisera en återkommande gatemarknad? Eller skapa nya ekonomier genom att tappa in sig på folkmassan som samlats på Heden för en korplagssmatch? Eller förhindra byggandet av nya parkeringsplatser genom att mobilisera nya hyresgäster till ett rivningshotat landshövdingehus i Gårda?

DENNA TANKE – att staden är ett flöde, och att dess karaktär bestäms av de turbulenser och resonanser som uppstår vid olika hastigheter och intensiteter – har Ingreppl lyft fram under ett par tillfällen. Exempelvis talade Mats Rosengren och jag på Göteborgs Internationella Filmfestival om hur dokumentären Koyaanisqatsi visar att staden är en flödande process, inte ett fixt tillstånd eller ting. Genom att visa staden i olika hastigheter – slowmotion såväl som uppsnabbat tempo – beskriver regissören Godfrey Reggio den ständiga ”tillverkningsprocess” som producerar staden.

VARFÖR ÄR detta intressant? Jo, för att det är först när vi kommer bortom illusionen ”den fixa staden”, och istället ser dess bakomliggande tillblivelseprocess, som nya möjligheter att förändra öppnar sig. Tankefiguren att den fixa verkligheten är en illusion, som döljer en bakomliggande produktionsprocess, är lånat från Gilles Deleuze, som i sin tur lånar från Henri Bergson och Karl Marx.

JUST DELEUZE marxism är intressant i relation till kritiken av Dialog Södra Älvstranden. För honom var den ideologikritiska gesten missriktad – Deleuze vände sig från idén att massorna är lurade, och att upplysta intellektuella kan genomskåda deras sömngångarliga tillstånd. Istället använde han sig av Marx tankar kring varufetischism, applicerade på verkligheten självt: Vår fetisch för att se världen som fix sak döljer dess bakomliggande produktionsprocess. Vi fetischerar exempelvis den fixa staden, och missar de möjligheter som ryms i att experimentera med de intensiva flöden som ger staden dess form.

KRITIKERNS DUBBELMANÖVER

BEGREPPET FETISCH kan dock ha antipolitiska och nedfinnande effekter, om det används på ett alltför dogmatiskt vis. Deleuze är främst intresserad av det tänkande som producerar nya utvecklingslinjer; han är mer intresserad av det som funkalar än det som gör anspråk på att vara Sant. Läs hans böcker på samma sätt som du lyssnar på Lou Reeds låt ”Berlin”: Fråga dig inte om boken eller låten är Sann, utan om den får dig att känna, tänka eller agera på nya vis. (Om du inte gillar Deleuze, eller Lou Reed för den delen, finns det ju så annat att gå igång på.)

EN ALLTFÖR dogmatisk användning av fetischbegreppet kan vara problematisk – i

alla fall om vi skall tro Bruno Latour. Nio av tio kritiker, menar han, arbetar utifrån en förvillande dubbelmanöver. Först angriper Kritikern det slumrande folket; de som naivt tror på gud, de som brinner för mode eller sport, de som faktiskt har roligt i ett pariserhjul: ”Det du tror på är i själva verket en projektion av någonting annat; det du ser som någonting substantiellt är i själva verket en fetisch!” Kritikerns mål är alltså att visa hur ”naiva troende” projicerar sina önsknings på någonting som i själva verket är tomt och dött.

SEDAN ANGRIPER Kritikern samma stackare från ett annat håll: ”Ni fetischer tror att ni är fria, men i själva verket är ni påverkade av krafter som ni inte är medvetna om!” Kritikern hävdar att dessa krafter springer ur exempelvis den kapitalistiska produktionsordningen, hegemoniska diskurser, olika former av social underordning – kategorier som fungerar som obestridliga fakta, vars ursprung och framväxt inte undersöks.

LATOUR HÄVDAR att den som gör denna dubbelmanöver inte är konsekvent: Kritikern lyckas med konststycket att samtidigt vara antifetischist och positivist, och detta genom att särbehandla vissa kunskapsanspråk. Inom sitt eget tanke-system är dock Kritikern onåbar: Det är denna kritiska distans som gör det så bekvämt att vara Kritiker. Kritik av detta slag kan mycket väl bidra till politisering (till att ifrågasätta konsensus), men befattar sig inte med uppfinnandet – och avhänder sig därmed en central politisk hävstång. Som vi skall se är nämligen uppfinnande och politisering närbesläktade; den förra arbetar materiellt, den senare diskursivt.

TOTAL BRIST PÅ DISTANS

VILKEN TYP av kritik vill då Latour se? Vilken roll bör en samhällsengagerad, mer eller mindre konstnärlig forskare inta? Han skriver:

”Kritikern är inte den som plockar isär, utan den som sätter samman. Kritikern är inte den som rycker undan mattan under naiva troendes fötter, utan den som skapar en arena där deltagare kan mötas. Kritikern är inte den som godtyckligt alternerar mellan antifetischism och positivism ... utan den som ser att någonting som är konstruerat också är ömtåligt och därför i stort behov av omsorg och försiktighet.” (Fritt översatt ur ”Why has critique run out of steam?”)

”**SÄTTA SAMMAN**” skall här förstås i både materiell och demokratisk mening. Kritikern är dels en som engagerar sig i den materiella uppfinningsprocessen, men även någon som sätter samman en folkförsamling i miniatyr. Låt oss ta nätverket Yimbys inblandning i Gårda-frågan som exempel. Här ser vi hur politiseringsprocessen – att

öppna upp för en alternativ position att samlas kring – gick hand i hand med uppfinningsprocessen. Kom ihåg: Ett fil-delningsprotokoll spelade huvudrollen domstolsdramat kring The Pirate Bay. På samma sätt spelade Yimbys alternativa programförslag en avgörande roll i processen kring Gårda.

DETTA PROGRAMFÖRSLAG lyckades mobilisera allierade just på grund av den totala bristen på kritisk distans. Det är talande att Yimbys förslag ritades på det kontor där även kommunens ursprungliga plan ritats. De bägge förslagen – det ena skapat på uppdrag, det andra på fritiden – kom efter ett tag att ses som jämbördiga. Detta trots att endast det förra hade den officiella kommunala kvalitetsstämpeln på sig. Här ser vi alltså ett strålande exempel på det som sociologer kallar den nya produktionen av kunskap: Idag produceras så mycken tankekraft att de gamla auktoriteterna (i detta fall kommunens stadsplaneringsinstanser) mist sitt tolkningsföreträde.

SAMMA BRIST på distans hjälpte även Yimbys förslag genom byggnadsnämnden: Det var genom intimt umgänge och samexistens med partiapparaterna som rivningsivern kunde stoppas. Samtidigt skapade existensen av en alternativ plan goda möjligheter för uppkomsten av en ny miniatyrförsamling. En ”offentlighet” – enligt Dewey, en sfär av aktörer som kände sig tillräckligt berörda för att bry sig – formerades alltså kring sakfrågan Gårda. Och i denna offentlighet skapades även ett nytt politiskt subjekt.

STADSUTVECKLINGSGLÄDJE

VID SKRIVANDE stund verkar den ursprungliga planen – att omvandla Gårda till en parkeringsplats för det expanderande konferensghettot kring Korsvägen – skrotad. Framtiden för området är ännu oviss, men det finns mycket att lära sig av turerna kring Gårda. Vem hade trott att de som engagerade sig i Gårda faktiskt hade den kraften? Att det gick att uppfinna nya framtid, sätta samman nya offentligheter och nya politiska subjekt? Att man kunde påverka

utan kritisk distans? Att Makten inte var mer allsmäktig än så?

LATOUR MÅ vara elak i sin karaktärisering av Kritikern – men har vi inte någonting intressant att utforska i hans fotspår? Här kan vi återknyta till Deleuze, som flera gånger lyfte fram Spinozas tanke att vi aldrig känner till vår fulla kapacitet till handling:

”*Detta är frågan: Vad är en kropp kapabel till? Vilka affekter är du kapabel till? Experimentera, men det krävs mycken flit för att experimentera. Vi lever i en värld som kan vara allmänt otrevlig, där inte bara andra människor men även den rådande makten har ett intresse i att sända sorgens affekter till oss. Sorg, sorgens affekter, är alla de som reducerar vår handlingskraft. Den rådande makten behöver vår sorg för att förslava oss. Tyrannen, prästen, de som fångat våra själar måste hela tiden övertala oss att livet är svårt och en börda. ... Det är inte lätt att vara en fri människa, att fly pesten, organisera möten, öka sin handlingskraft, att multiplicera de affekter som uttrycker eller innefattar maximal affirmation.*” (Fritt översatt från Gilles Deleuze, Dialogues)

FRÅN FALLET Gårda kan vi se att det inte finns någonting magiskt eller onåbart i Göteborgs kommunpolitiska apparater. Kanske är det så att den farligaste fetischen är den om Makten självt? Finns det någonting som mer effektivt reducerar handlingskraft – någonting som genererar mer av det som Spinoza kallar sorg – än just tanken om den totala, övervinneliga Makten? Efter Dialog Södra Älvstranden, och all kritik av densamma, är det alltså glädjen – nyfikenheten inför handlingskraften, tilltron till autonomi – som vi måste återfinna.

Karl Palmås

Bilder: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:P%C4%81hoehoe_Lava_flow.JPG

http://www.pomegranatearts.com/project-philip_glass/images-gallery/pof-koy1.jpg

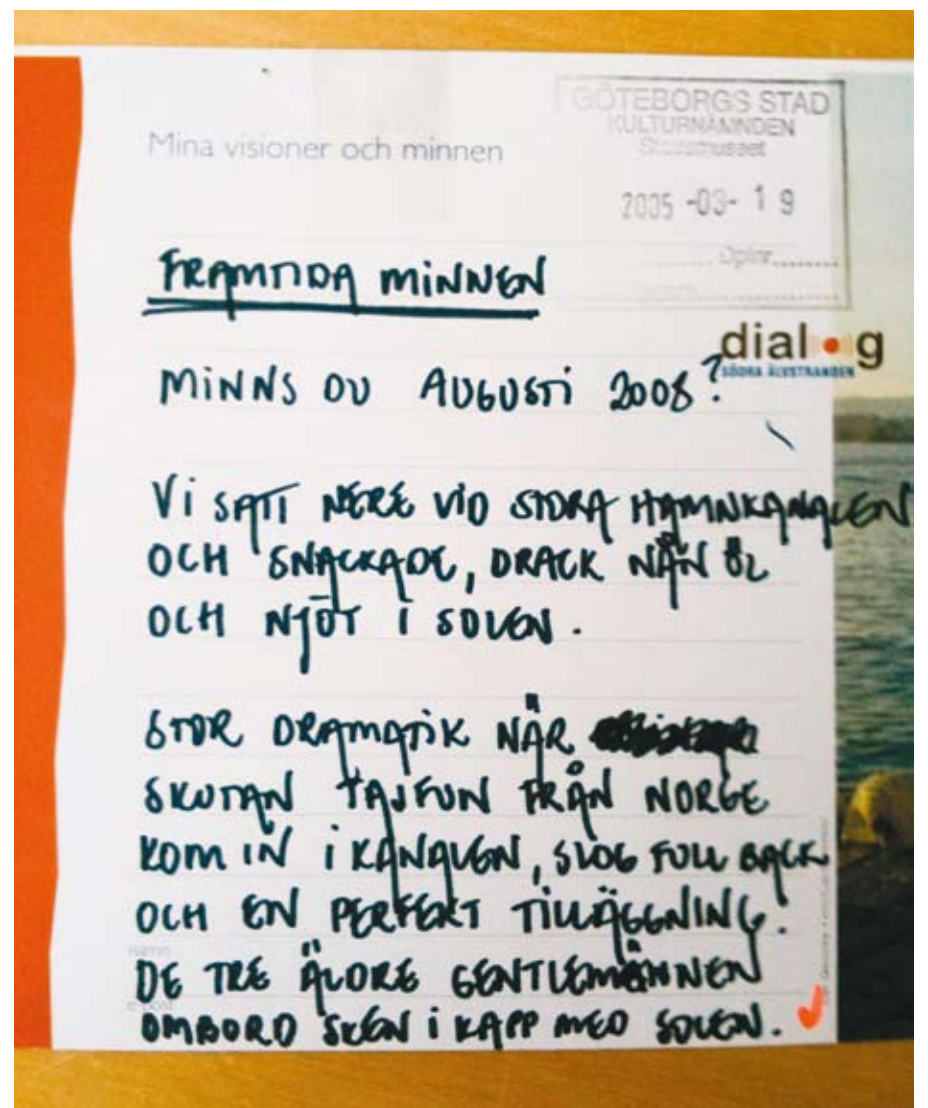

Bild från utställningen Dialog Södra Älvstranden, Göteborgs Stadsmuseum 2005, www.stadsmuseum.goteborg.se

Framtidskikare

Framtidskikare liknar vanliga utsiktsskikare, men istället för att visa här och nu, visar de bilder av hur en plats skulle kunna se ut i framtiden. Genom att ändra framtidskikarens riktning och lutning kan man kika in i visualiseringar av en viss miljö och direkt jämföra dem med verkligheten. Med hjälp av knappar på kikaren kan man växla mellan olika scenarion, zooma in och få fram en kort info-text om varje panoramabild.

Framtidskikarna är utformade för att hjälpa människor att visualisera, jämföra och diskutera flera möjliga framtidsscenarion. Varje kikare visar därför olika, och ibland motsägelsefulla bilder. Framtidskikarna presenterar inte visualiseringar av redan beslutade förändringar i stadsrummet, utan erbjuder konstruktiva provokationer för att få igång en diskussion bland meborgarna om hur en plats skulle kunna utformas.

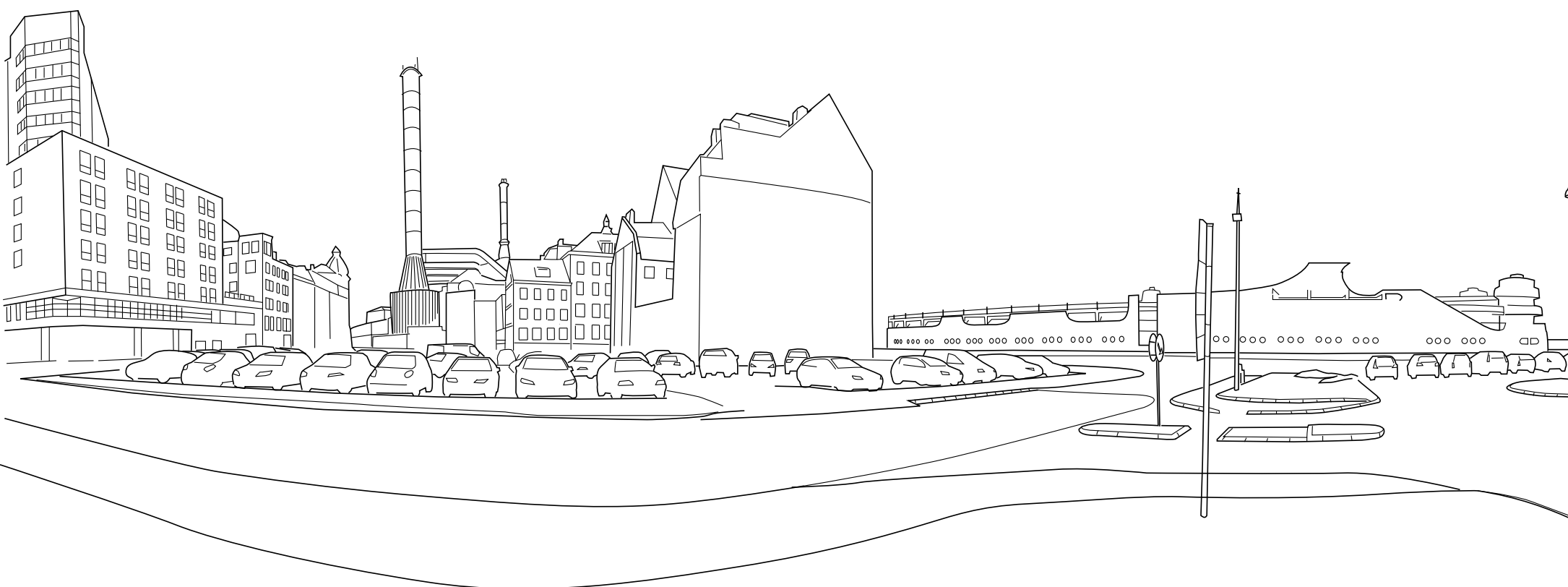
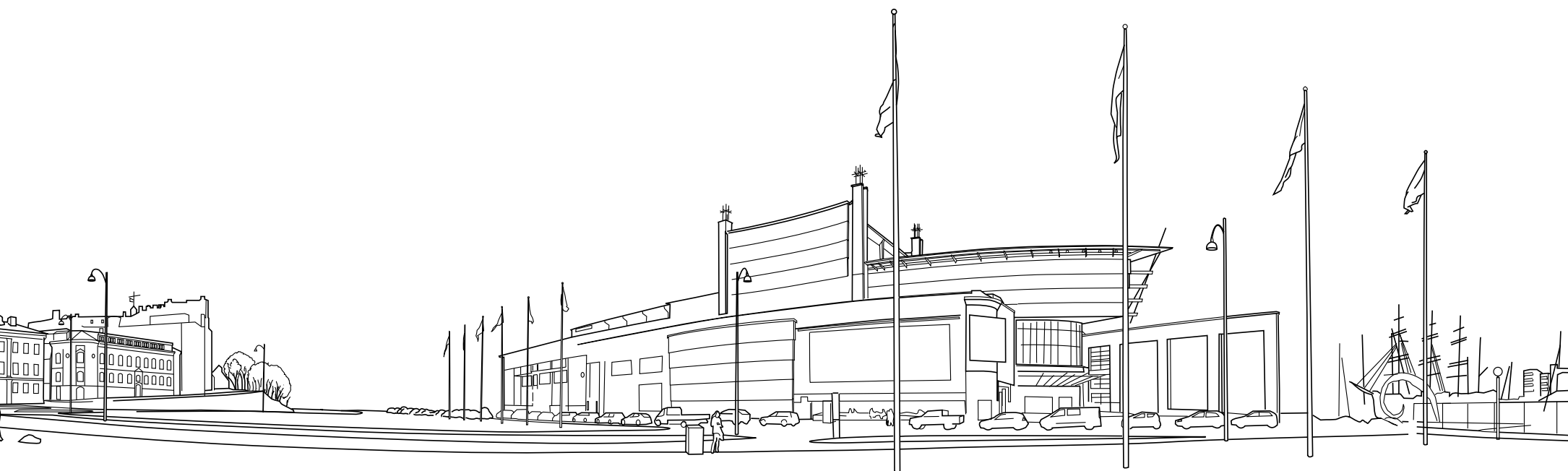
Det krävs övning för att tyda kartor och få en uppfattning om terrängen de beskriver. Till skillnad från plankartor och arkitekturmodeller visar framtidskikarna visioner i ögonhöjd, på plats i stadsrummet. Kikarna upplöser gränsen mellan karta och terräng genom att visa framtidspanoraman som överlappar den nuvarande stadsbilden. Man

kan uppleva och få en omedelbar känsla för många olika sätt som en plats kan se ut på.

Framtidspanoraman är ett format som gör det lättare för allmänheten att förstå, relatera till och diskutera potentiella förändringar. Framtidskikaren presenterar dessa scenarion på plats i stadsrummet, mitt i "förändringens öga" och gör dem på så sätt mer direkta och mer tillgängliga.

Kring ett speciellt framtaget Panorambord kan medborgare samtala om och skissa på potentiella framtider. Dessa kan sedan läggas in i framtidskikaren så att andra kan ta del av de framtagna framtidsidéerna.

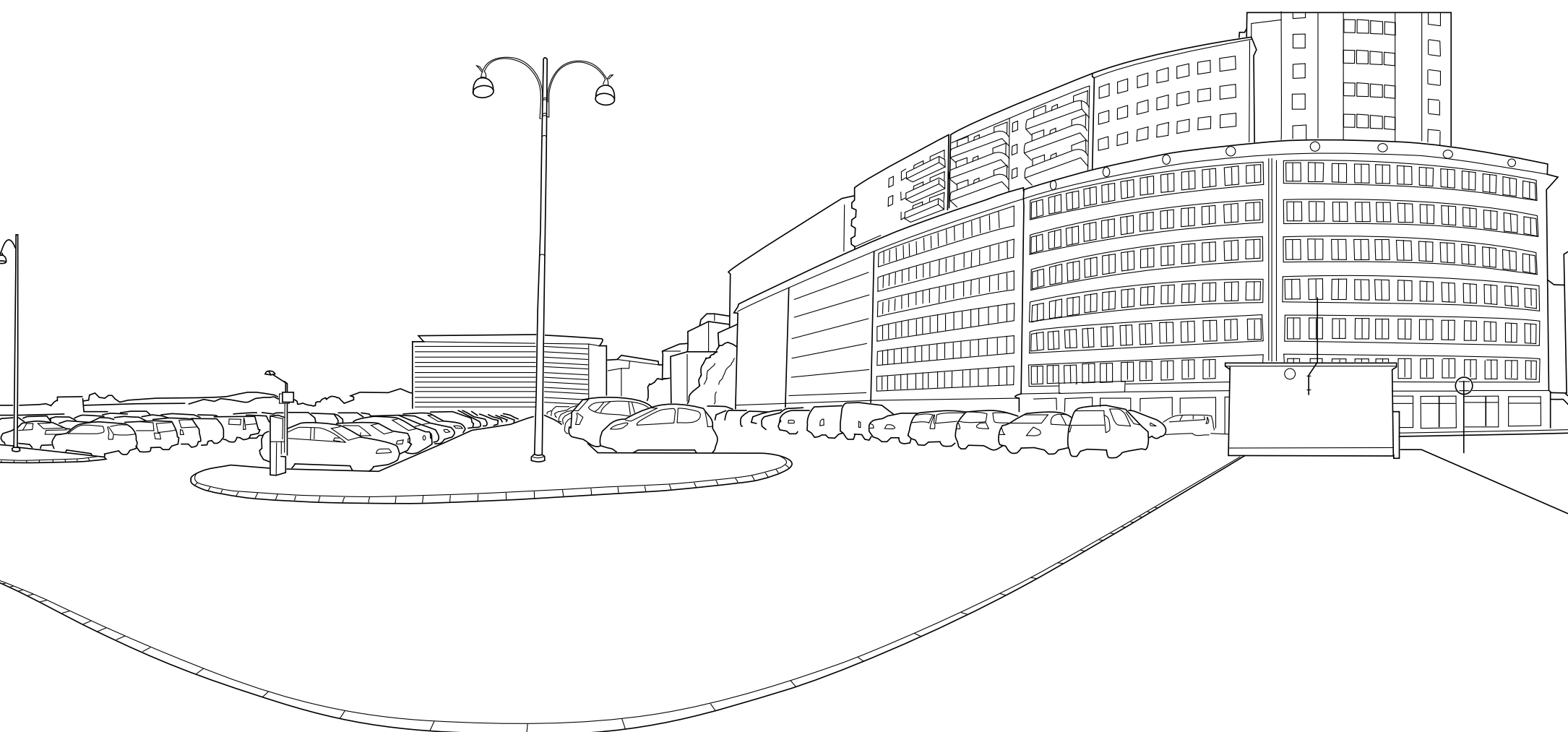
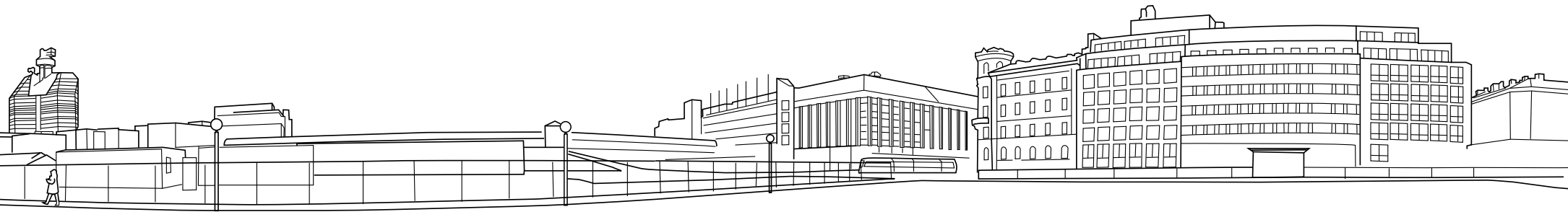
Magnus Torstensson
magnus@unsworn.org
Unsworn Industries
www.unsworn.org

Gör din egen skiss!

- Hur vill du att dessa platser ska se ut?
- Klipp ut bilderna - måla, rita, skissa,
- skriv & ta med till panoramakikarna
- 13-16 maj (se programmet sista sidan)

Demokrati kommer underifrån

En personlig berättelse om Södra Älvstranden.

Snart fem år har gått sedan Göteborg genomförde Dialog Södra Älvstranden. Ett av stadens mer omfattande demokrati experiment – åtminstone medialt sett. Idag är planerna för att bygga åtminstone på Skeppsbron i full gång. Men vad var edet egentligen som hände – då för fem år sedan. Nedan följer en personlig berättelse om Dialog Södra Älvstranden baserat på epost, tidningsklipp, klipp ur program och dokument samt egna anteckningar. Texten avslutas med en reflexion över vad som hände.

DETTA ÄR historien om ett ingrepp som inte blev som det var tänkt. Historien har sin början här i Göteborg, Sverige näst största stad med ungefär en halv miljon invånare. Som många hamnstäder drabbades Göteborg på 80-talet av varvskrisen och har de senaste decennierna genomgått en omvandlingsprocess – från betydande hamn- och industristad till postindustriell kunskaps- och evenemangstad. Stora områden kring älven har exploaterats och blivit attraktiva bostads- och kontorsområden. En särskild modell för denna exploatering har utvecklats – den så kallade Älvstrandsmodellen med mottot att exploateringen inte skall kosta skattebetalarna en enda krona. För att lyckats med det bildades på 1990-talet ett kommunalt bolag, Älvstranden AB; med uppdrag att leda omvandlingen av hamnområdet. Bolaget arbetar nära byggare och kommunens mark styckas upp och säljs till högstbjudande. Dessa intäkter får i sin tur finansiera infrastrukturinvesteringar. Modellen har prisats för att den förmår omvandla stora områden utan att det tär på kommunens budget men också kritiserats för att den låter finansiella intressen styra stadsutvecklingen. Kritiker har hävdat att området Norra Älvstranden, som har utvecklats enligt denna modell, har fått en steril karaktär och att exploateringen är odemokratisk då den skett bakom stängda dörrar och uteslutande gett stora finansiella aktörer inflytande. Under början av 2000-talet fick kritiken stort medialt genomslag genom den så kallade Järntorgsgruppen mobiliserade mot de konsekvenser som exploateringen medförde för mindre aktörer. När exploateringen så nådde Södra Älvstranden som ligger mitt i city valde politikerna att pröva en ny strategi – Dialog Södra Älvstranden. Syftet var att involvera Göteborgs medborgare i utvecklingen. I ett första steg ordnades en utställning och seminarier på Göteborgs Stadsmuseum där man kunde lämna synpunkter och önskemål om hur området skulle se ut i framtiden. I ett andra steg skapades Parallella Stadsanalyser. Här uppmanades arkitektkontor, kulturföreningar och andra grupper att söka för att utgöra ett lag som hösten 2005 skulle arbeta fram en vision för Södra Älvstranden. Samtidigt uppmanades intresserad allmänhet att söka för att ingå i lagen. 25 lag sökte och 5 valdes ut. 300 ”medborgare” sökte och 30 valdes ut och delades upp i sex grupper som fick ingå i de fem lagen. Tillsammans skulle dessa utforma visioner. Jag var projektledare för Lag

Ord&Bild – namnet kommer från Sverige äldsta kulturtidskrift där jag ingår i redaktionen. Laget bestod, förutom delar av redaktionen från tidskriften Ord&Bild, av redaktören för kulturtidskriften Glänta, en redaktionsmedlem för tidskriften Fronesis och en arkitekt.

AUGUSTI 2005 Stämningen är förväntansfull. Vi har samlats på Stadsmuseet för att för första gången träffa varandra – de olika lagen som har fått uppdraget att var och en skapa en vision av hur Södra Älvstranden skall utvecklas. Förutom fem lag som tagits ut har nästan 300 personer sökt att få vara ”medborgare” – 30 togs ut och vi får 6 personer till varje lag. Alla hälsar – programmet delas ut – och vi får se Älvstranden från båt. Vi har tre månader på oss att redovisa vår vision – männen på Älvstranden AB och Stadsbyggnadskontoret är entusiastiska. ”Ni får redovisa hur ni vill” säger dom skämtsamt – ”ni kan till och med dansa fram visionen om ni behöver.” Allt skall avslutas på Operan i december – ett enda stort möte med politiker och allmänhet. Hela projektet skall utvärderas av tre forskare på Chalmers, ledda av Knut Strömberg. Till projektet hör också en webbsida som hela tiden skall följa dialogen, lägga ut intervjuer och information. Klipp ur programmet:

Uppgiften: I uppgiften ingår att analysera, värdera och forma visioner för området utifrån dess förutsättningar och möjligheter. Här ingår att presentera idéer avseende såväl ”mjuka” värden som ”hårda” text: - hur ”det goda stadslivet” skall uppnås - hur Södra Älvstranden kan bli ”trygg och mänsklig” - hur ”mångfald” i alla dess aspekter skall bli verklig - hur denna del av Göteborg skall bli attraktiv för alla att vistas och leva i – för unga och gamla, svenska och invandrare, boende och verksamma, göteborgare och besökare... (Södra Älvstranden Parallella stadsanalyser Program 050818 sid. 5)

SEPTEMBER-OCTOBER 2005. Vi jobbar intensivt med vårt förslag och tar programmets uppgifter på största allvar. För att lära av vad andra städer gjort gör vi studieresor till Barcelona, Lancaster och Oslo. Det är bra – vi lär känna varandra och trots många och långa diskussioner börjar vi hitta en gemensam vision. Integration blir vårt övergripande tema. Hur området skall integreras rumligt och hur området kan bidra till att bryta segregationen i Göteborg. Vi har kontakt med Boverket om vad som gäller för att få ned hyrorna på nybyggda hus och forskare som har gjort statistiska analyser på flyttmönster i staden. Vi enas om att föreslå att kommunala bostadsbolagen skall byggas billiga hyreslägenheter i området där människor från fattiga stadsdelar skall ges förtur till hälften av dem och presenterar en modell för hur detta skulle kunna lösas ekonomiskt. Har flera möten med en professor på Handelshögskolan som räknar på vårt förslag och garanterar att det är genomförbart.

NOVEMBER 2005 Har varit på projektledarmöte på Älvstranden AB. Följande gäller: Det stora mötet på Operan är avblåst. Istället sker redovisningen vid två tillfällen. Politikerna i Byggnadsnämnden skall ha en förhandsvisning av förslagen två veckor innan förslagen offentliggörs. Presentationen får ta 15 minuter. En äggklocka ställs och när den ringer måste man gå ut. Presentationen skall ske med PowerPoint. Vi får inte vara närvarande när de andra lagen presenterar sin vision. Inga frågor skall ställas. Vidare skall alla lag göra sex affischer med sin vision – tre av affischerna har förbestämt innehåll –

Foto: Nils-Olof Sjöden, Vägverket

den första är en presentation av laget, den andra är en flygbild av Älvstranden där lagen visar visionen och den tredje beskriver hur varje lag har arbetat med alla de förslag som tidigare inkommit från allmänheten om hur Älvstranden skall se ut. Vid det andra tillfället, på Draken, får vi 20 minuter på oss, fem minuter att ”krydda till presentationen” som dom uttrycker det. När jag berättar om detta för de andra i laget blir dom tysta.

SLUTET AV november 2005, Byggnadsnämnden. Det är lite som att gå till tandläkaren. Lagen står utanför Byggnadsnämndens dörr och väntar på sin tur. Stämningen är nervös. Tre personer från varje lag skall presentera. Vi är tredje laget som presenterar sedan är det kafferast. Det är mörkt i rummet när vi går in. Äggklockan tickar. Det gör oss stressade. Vi pratar fort – är rädda att klockan skall ringa och vi skall missa vår slutkläm. Vi hinner. Efteråt går vi och firar. Ryktet når oss att Annelie Hultén och Göran Johansson lämnade i pausen.

14 DECEMBER 2005 Draken. Draken är full. Stämningen är på topp när alla presenterar sina förslag. ”Vi återkommer i januari med våra frågor på era förslag” är det sista vi hör från männen på Älvstranden AB och Stadsbyggnadskontoret.

BÖRJAN AV april 2006. Vi har inte hört någonting sedan december. Det enda vi vet är att dom skall ”plocka russinen ur kakan” – deras uttryck. Det är ett uttryck som stör mig. Alla lag hade ju visioner som hängde samman. Vad händer då när de plockas sönder och ”russinen” sätts samman till en helhet. Hur går den processen till? Vilka värderingar ligger bakom vad som väljs ut? På ett seminarium på Stadsmuseet presenterar forskarna från Chalmers sin första preliminära utvärdering. Det framkommer att inte heller dom vet vad som pågår. Det oroar mig. Om utvärderarna är exkluderade från processen hur skall dom då kunna göra en utvärdering?

VI FÅR höra att vårt lags förslag inte kan behandlas eftersom det är politiskt. Vårt lag sägs det har missuppfattat uppgiften. Lagen skulle inte presentera politiska visioner.

13 APRIL Klipp ur dagens Göteborgs-posten: **”KONSTGJORD ”SJÖ”** anläggs mitt i stan – Johansson vill ha vattenspegel mellan Operan och Nordstaden. En konstgjord sjö och en sprutande fontän. I höst får vi det första tecknet på att även Södra Älvstranden lever upp efter stadsmjöprojektet Götatunneln. Mellan Operan och Östra Hanmgatan ska [...] anläggas en konstgjord vattenspegel på 40x40 meter. Vägverket bygger och staden står som beställare. Allt som sker i det här området styrs av en motion av kommunstyrelseordförande Göran Johansson.”

”SKÄRPT BOENDESEGREGATION i Göteborg. De ekonomiska klyftorna har vuxit och boendesegregationen

har skärpts i Göteborg under senare år. Det framgår av en rapport från Integrationsverket som presenteras i nästa vecka.”

EN PROMENAD till området senare på dagen bekräftar vad tidningen skriver. Mycket riktigt finns det ett hål i området mellan Operan och Nordstaden. Inget av lagen har föreslagit en sjö. På denna plats hade vi föreslagit en markandsplats med saluhall.

MARS 2008 När jag ser tillbaka på den här tiden drabbas jag av en känsla av överklighet. Efter seminariet på Stadsmuseet är jag febrilt aktiv. Ett titt i min mailbox bekräftar detta. Jag kontaktar några från de andra lagen, Dialogens referensgrupp, journalisterna på webbsidan och utvärderarna från Chalmers. Det blir viktigt att förstå vad som pågår. Men ingen vet. Jag kallar till möte. Vill få ihop så många som möjligt för att framföra krav på öppenhet. Efter artikeln i GP om den konstgjorda sjön blir stämningen hos många konspiratorisk. Var Dialogen bara ett spel för gallerierna? Vi blir många på lunchen runt ett 20-tal. Vi pratar strategier – ordna seminarium, skriva debattartikel – ja vad är bäst? Det blir flera möten under maj månad som leder fram till ett beslut om att starta ett nätverk. Vi bestämmer oss för att kalla oss Nätverket för en kritisk offentlighet i Göteborg. Förkortningen blir NOG. Namnet fångar den stämning som präglar mötena.

ISLUTET av april kommer det första livstecknet från Älvstranden AB. Denna gång med ett glatt mail:

Hej
Älvstranden håller på att ta fram en film om bolaget och Södra Älvstrandsprojektet som vi avser att visa vid tunnelinvieringen. Vi har anlitat Dockhouse som filmskapare. Någon från Dockhouse, kanske Sofia, kommer att kontakta Er under den kommande veckan och berätta mer. Hälsningar Sten

JAG BLIR misstänksam – kollar upp vilka Dockhouse egentligen är. Det visar sig vara ett företag som marknadsför stora företag med hjälp av reklamfilmer. De har bland annat jobbat för IKEA och Volvo. Jag skriver ett vänligt mail tillbaka till Sofia från Dockhouse som kontaktat mig om tider för fotograferingen.

Hej
Saknade några uppgifter i ditt mail. Vad är ert uppdrag från Älvstranden, vad är syftet med filmen och hur lång är den?
Hälsningar Catharina Thörn

Hej Catharina,
Här kommer lite kompletterande information om filmprojektet Södra Älvstranden. Hoppas att detta skall ge en klarare bild av vad vi producerar.

Syftet med filmen kan sägas vara:

- Filmen skall beskriva hur Sa Älvstrands-projektet varit ett offentligt samtal. Ett försök att skapa en demokratisk modell för att ta in idéer.

- Filmen ska förklara och tydliggöra Älvstrands-modellen: "vi åstadkommer byggrätter som finansierar allmän kvalitet och gemensamma utrymmen".

- Filmen måste bemöta de uppskrivade förväntningarna och därför förmedla och förankra den fortsatta processen så att ingen känner sig överkörd.

- Den ska även fungera som marknadsföringsfilm för Älvstranden Utveckling AB (ÄUAB).

- Filmens längd är ung, 7 min.

Bästa hälsningar, Sofia Johansson

BÖRJAN AV maj 2006. Skickar kopia av mailen från Dockhouse till journalisterna på webbsidan, utvärderarna, de andra projektledarna och Stadsmuseet. Spider all information jag har. Pratar med de andra i mitt lag. Hur tycker dom att vi skall göra? Får tillbaka ett svar från D i mailboxen. "Jag är ingen jävla statist i en reklamfilm." Kontaktar de andra lagen – hur skall dom göra? Det är inte bara vi som är kritiska utan även flera av de andra – inklusive Stadsmuseet.

MITTEN AV Maj 2006. Vi har blivit kallade till möte på Älvstranden AB. Det första sedan projektet formellt avslutades. Men det är bara projektledarna som blivit kallade, inte webbsidan eller utvärderarna. Vidarebefodrar min inbjudan till dem och ringer Knut Strömberg. "Ni måste komma" säger jag. Hur skall annars någon utvärdering kunna göras? Mötet blir märkligt. Enda skälet till att vi blivit kallade verkar vara för att få information om vad som skall göras under festligheterna när Götatunneln öppnas. Eftersom ingen säger något framför jag mitt lags kritik:

1. Öppenhet i processen måste råda. Vi vill veta hur förslagen analyseras och värderas.

2. Vi anser att vi har fullföljt det uppdrag vi fick och är bekymrade över att vi har hört att vårt lags förslag är politiskt och kan därför inte behandlas i sin helhet. Vårt uppdrag var att ha visioner och dessa är alltid politiska. Att bryta segregationen är lika politiskt som att cementera den.

3. Vi anser att den Dialog Älvstranden som demokratiskt experiment fortfarande pågår. Alla parter i denna process har ett ansvar för hur processen fortlöper. Därför kan man inte bara hänvisa till att vanlig planprocess skall råda.

DET BLIR helt tyst en lång stund. Jag får sedan veta att om jag framför min kritik öppet så kommer liknande processer aldrig mer att genomföras. Ansvaret är mitt. Dialogen får inte framstå som misslyckad.

SLUTET AV maj, Meddelar Dockhouse att vi inte vill delta i filmen. Vi blir det enda lag som inte medverkar. Dockhouse lämnar ett meddelande på min svarare där dom undrar om det är ok att använda bilder på oss som tagits vid andra tillfällen. Svarar att de inte får använda bilder på mig eller någon annan i vårt lag i filmen. Skriver ett uttalande från vårt lag som jag skickar till webbsidan för publicering: När vi fick inbjudan att delta fick vi också veta att vi skulle sammanfatta essensen i vår vision på 20 sekunder. En sådan snuttifiering av genomarbetade visioner bidrar inte till någon kunskap om de olika visionerna eller gagnar den fortsatta diskussionen om förslagen. Av det uppdrag Dockhouse fått framgick flera faktorer som ytterligare bidrog till vårt beslut att inte delta i denna process.

FÖR DET första: filmen skall användas för att marknadsföra Älvstranden AB. Dockhouse AB är ett företag som, enligt deras egen hemsida, arbetar med stora företag för att marknadsföra och stärka deras varumärken. Vi menar att den demokratiska aspekten av Dialog Södra Älvstran-

den fortfarande pågår även om lagens formella uppdrag är avslutat. Att i detta skede använda demokratin som ett sätt att marknadsföra Älvstranden AB anser vi är ett felaktigt beslut. **För det andra:** Filmen skall enligt uppdraget "bemöta de uppskrivade förväntningarna och därför förmedla och förankra den fortsatta processen så att ingen känner sig överkörd". En demokratisk process kan inte förankras genom en sju minuters reklamfilm utan genom öppenhet och transparens där olika perspektiv får mötas. **För det tredje:** filmen skall "förklara och tydliggöra Älvstrands-modellen: vi åstadkommer byggrätter som finansierar allmän kvalitet och gemensamma utrymmen". I vårt uppdrag fanns inte Älvstrandsmodellen med som en av de givna premisserna. Huruvida man skall arbeta med samma modell på Södra Älvstranden som man gjort på Norra sidan borde vara en öppen fråga som är föremål för diskussion inte ett faktum som vi får reda på genom en reklamfilm. **Slutligen,** demokrati är inte ett marknadsföringsjippo utan en process som måste grundas i allvar och respekt för medborgarna. En kortsiktig vinst med att använda demokrati för att marknadsföra ett kommunalt aktiebolag kan långsiktigt underminera den legitimitet som Dialog Älvstranden syftade till.

JUNI 2006 När tunnel öppnas lämnar jag Göteborg. Orkar inte se det jippo som drar över staden med ballonger, reklamfilmer och festligheter. I Göteborg-Posten publicerar kultursidan en helsidas artikel om dialogen av Mattias Hagberg.

"TYVÄRR VERKAR det inom Göteborgs kommun finnas en ganska endimensionell syn på demokrati; lyssnar man lite extra mycket på medborgarna så är man lite extra demokratisk; går man utöver de vanliga ramarna är man närmast radikal. När man pratar med tjänstemännen på stadsbyggnadskontoret och på Älvstranden utveckling AB och när man lyssnar på de politiker som talat mest om dialogen inser man ganska snabbt att synen på demokrati skiljer sig från den som många av medlemmarna i medborgargrupperna ger uttryck för. Dialog Södra Älvstranden är först och främst ett demokratiskt experiment och inte ett sätt att få fram intressanta idéer och lösningar för att göra Älvstranden attraktiv. Men om det skall bli ett lyckat experiment krävs mer av politikerna och tjänstemännen. Det krävs en djupare förståelse för kopplingen mellan konfliktfyllda intressen och demokrati. Det krävs mer än femton minuter. Det går inte att planera för Södra Älvstranden utan att tala om makt, segregation och utanförskap. Det är omöjligt att komma förbi dessa frågor och det är omöjligt att skapa en stadsplanering som tillgodoser "folkets" vilja - för det finns inte ett utan flera intressen, och dessa intressen står inte sällan i konflikt med varandra." (GP 060611)

FRÅN STADSBYGGNADSKONTORET och Älvstranden AB råder tystnad. När Lars Ivarsson, chefen på Stadsbyggnadskontoret, får frågan i morgonTV viftar han bort den och säger att kritiken bara kommer från några enstaka individer.

AUGUSTI 2006 Vi blir kallade till Älvstranden för ett sista möte. De säger att de vill lära av lagens kritik och förstå vad som var fel och att alla kommer bli kallade till enskilda möten. Utvärderare Knut Strömberg blir glad. Han vill skicka ett pressmeddelande att dialogen är återupprättad. Efter detta möte ses vi inte mer. Inget av lagen blev kallade till något möte.

APRIL- MAJ 2009 En student från förvaltningskolan ringer upp mig. Han skall skriva en uppsats om Älvstrandsprocessen och vill få lite information. Jag är trött på att uttala mig om dialogen och säger därför att han borde börja med att gå in på dialogens webbsida. All information finns där säger jag. Förslag, intervjuer, pressmeddelande rubbet. Vilken webbsida

frågan han. Jag bokstaverar samtidigt som jag själv försöker knappa mig in på sidan. Men hur jag än bär mig åt kommer Älvstranden AB hemsida upp. Webbsidan är borta. Puts väck. Ringer Älvstranden och ber att bli kopplad till deras kommunikatör. Han sitter i möte får jag veta. Varje dag flera gånger om dagen i två veckor ringer jag Älvstrandens kommunikatör. Till slut blir kvinnan i växeln generad. Han är här bekräftar hon till slut jag vet inte varför han svarar. Till slut blir jag istället kopplad till en ung tjej som just börjat jobba på Älvstranden. Hon vet inte vad Dialog Södra Älvstranden är. När jag därför frågar hon osäker och ber att få återkomma. Hon ringer sedan tillbaka och meddelar att om jag behöver information kan jag få den från Älvstranden AB. Förklarar att det inte är detta saken gäller. Informationen på webbsidan är offentliga handlingar. Ni har inte rätt att stänga ned den. Hon ber återigen att få återkomma. Två dagar senare ringer hon tillbaka hon säger att Älvstranden inte förstod att information på webbsidan kunde vara av intresse men att man nu skall lägga ut den igen. Om ett par dagar bara avslutar hon. Jag väntar i två veckor. Inget händer. Inget alls. Till slut skriver jag en krönika i GP. Dagen efter ligger webbsidan på nätet.

JUNI 2009 . Ett mail från regionarkivets chef dimper ned i min mailbox.

Hej!

Jag har varit i kontakt med Älvstranden Utveckling AB och påpekat att de inte får gallra allmänna handlingar utan stöd av gallringsbeslut. Något gallringsbeslut betr. webbsidan alvstaden.se finns inte. Webbsidan är nu arkiverad här på Regionarkivet men den ligger också ute på nätet tills vidare. Med vänlig hälsning Bo Thalen

JANUARI 2010 Ödets ironi Fem år sedan vi förslög att bygga billiga hyreslägenheter på Södra Älvstranden och blev avvisade – antagligen sågs vi som naiva. Idag lyssnade jag på OBS i P1 där stadsplaneringsgurun Richard Florida uttalar sig om sina senaste idéer. I spåren av finanskrisen, som ju hade sin grund i belåning av fastigheter, menar han att lösningen för städer idag är att bygga billiga hyreslägenheter. Framtidens kreativa klass vill inte sitta fast i bolåneträsket utan flexibelt kunna flytta mellan olika städer.

IF YOU want to own a home, that's fine, but I often tell people that renting, and having flexibility, and having lower costs, is many times, in this kind of highly mobile society, a better thing. So we're going to really need to rethink the way we house people. I think if we're going to grow the economy of the future, and grow the resources of the future, grow the industries and the experiences of the future, we can't spend all our money on housing and energy and cars. We're going to have to spend it on those new industries, so I think, making our economy far less dependent on this crutch of housing and mortgages, building an economy where housing is cheaper, where people have more flexibility, where they can spend their money and their life in different ways – this is really the problem of our time. OBS P1 25 januari 2010

AVSLUTANDE TANKAR OM DEMOKRATI

DEMOKRATI KOMMER underifrån. Så sägs det i varje fall. Men initiativet till Dialog Södra Älvstranden kom trots allt uppfifrån. Ett politiskt beslut om medborgarinflytande och ett kommunalt bolag som fick uppdraget. För fem år sedan verkade allt vara möjligt. Det var också var de sa, Sten, Lennart, Olle och Lars som ansvarade för Dialogen – "ingenting är bestämt – allt är möjligt" för att vara mer exakt. Och "tänk

inte byggnader – tänk socialt liv". Det var en stor uppgift vi fick, de sex lagen. Vi skulle ha en vision om det sociala livet på Älvstranden som grundades i en analys av vad som krävs för att göra Södra Älvstranden, och därmed också Göteborg, till en trygg och god stad att leva i.

IDAG, FEM år senare, kan man konstatera att lite blev som det var tänkt. Flertalet gånger har jag fått höra att processen havererade för att medborgarnas förväntningar på Dialogen var för stora. Att vi trodde att vi skulle få bestämma. Så fel de har. Ingen av oss trodde att vi skulle få bestämma. Däremot trodde vi att våra förslag skulle diskuteras, seriöst och på allvar. Argument för och emot skulle komma fram och där efter skulle politikerna fatta beslut om hur Älvstranden kan utvecklas på bästa sätt. Idag förstår jag att det var naivt. Göteborg stad utvecklas idag utifrån en bestämd förutsättning – staden skall göras ekonomisk attraktiv. Stadsplaneringen är underställd föreställningen om staden som tillväxtmotor. Och Göteborg är inte ensamt om detta. Världen över anpassar politikerna sina städer till den globala ekonomins krav. Med konsekvensen att städerna blir allt mer socialt polariserade. Det finns gott om forskning som visar det. Ändå fortsätter man samma politik. Det är också en politik som är demokratiskt problematisk. Den ger privata intressenter med stora ekonomiska resurser stort inflytande på stadens utveckling medan resursvagas intressen marginaliserar.

IDAG, FEM år senare, har klimatfrågan kommit upp på alla politiska agendor. Mycket pekar på att vi inte kan fortsätta konsumera på det sätt vi gör idag. Hur klimatsmarta lösningar vi än har. I Storbritannien presenterades 2009 den mycket omtalade rapporten Välstånd utan tillväxt av professor Tim Jackson. Han menar att vi måste ställa om samhället – att grunden i hela vår ekonomi inte längre kan bygga på ekonomisk tillväxt. Om man verkligen skulle ställa om ekonomin skulle det också innebära en förändring i hur vi tänker på våra städer. Städer skulle inte längre ha rollen som tillväxtmotorer vilket också öppnar upp möjligheten att planera städerna på ett annat sätt.

OCH SLUTLIGEN idag, fem år senare, har världen genomgått en finanskris vars verkningar vi fortfarande ser. I kölvattnet av finanskrisen kan vi också se ett pågående arbete av att omformulera de principer på vilka våra samhällen vilar. I boken Jämlikhetsandan pekar författarna Richard Wilkinson och Kate Pickett på att jämlika samhällen har högre hälsotal bland hela befolkningen. Jämlikhet skapar helt enkelt trygghet för alla i samhället oavsett om du har mer eller mindre pengar. I USA lockar rörelsen Right to the City fler medlemmar för varje dag och internationella tidskriften CITY ägnade 2009 ett temanummer åt att pröva vad en rätt till staden skulle innebära i praktiken.

FÖR VI behöver ett perspektivskifte. Och redan nu börja tänka hur morgondagens stad skulle kunna se ut. En annan stad är möjligt. ●

Catharina Thörn

Bilder från utställningen Dialog Södra Älvstranden, Göteborgs Stadsmuseum 2005, www.stadsmuseum.goteborg.se

Mina visioner och minnen

Ingen trafik på kajer gör en stads-kaj, inte ett behållarställe för bilar. dial.g

Gräv upp & fyll med vatten - så mycket det går. Bostäder + näringsställen så att området lever dygnet runt. Om det finns kraft kvar: Spräng Rosenlundsvärdet och bygg det med andra fasader. stefan.jonasson@broadband.net

Mina visioner och minnen

1946 mönstrade jag av Drottningholm på södra Älvstranden. Jag hade likt många göteborgspojkar provat sjömanslivet ett halvårs tid. Så småningom blev jag anställd på sjömansförmedlingen vid Masthuggstorget. På lunchrasterna brukade en kollega och jag strosa nere i hamnen. Rakt nedanför Masthuggstorget låg ett otal ångfartyg vid den här tiden, de lastade och lossade, ett intensivt yrkesliv i ett fint nätverk. Från norra sidan trängde ljuden från varvens nithammare. Under en sådan vandring tidigt 50-tal mötte vi ett par inte okända profiler komma samtalande längs kajen: statsminister Tage Erlander och Ny Tids Rolf Edberg. De hade inte Sjömannen i släptåg. Erlander behövde bara tänka på att inte hatten skulle blåsa av. Det är min vision inför framtiden att människor ska kunna flanera i friheten på södra Älvstranden, med allmänhetens beaktande och förståelse för det som händer där.

ERIK HUVEROO
Kvarnen 13
417 28 GÖTEBORG
031 82 12 83 24

Mina visioner och minnen

Utlägg Barympiren som ev. nöjescentrum istället för att konservera allt kring södra Älvstranden. ah... Om man är intresserad av att bygga vattenet och Goldby som hamnstad sålunda då på att rista upp redan befintliga paraden med kanaler (t.ex. vid Svingeln) istället för att gräva upp nya.

Lina Lundgren-Widen
Lina.Lundgren@vitt.se

Mina visioner och minnen

Det är oroligt att göteborgarna inte beskriver att växa allt för mycket i växa - nu har vi en mötesplats för att göra något unikt och kanske spektakulärt med växa söd vilket jag tycker saknas. Låt södra Älvstranden bli en mötesplats med parker och lekplatser gärna bestående bara av "stängerna". I Skatulen har de öppnat en "street market" på söder - låt det bli det! Linda.Malmur@broadband.net Linda.Malmur@broadband.net Linda.Malmur@broadband.net

Mina visioner och minnen

Jag vill rute ha några höghus nere vid hamnen! Jag tycker att man ska göra ett hamnställe med små affärer, cafeer, pubar och andra aktiviteter. På så sätt skulle man utnyttja Göteborgs fina läge. Jag tror även att bygga skulle bli mer intressant om man fokuserade på att göra genomgåenden och trevliga affärer nere vid hamnen. Flytta skugggardskaffinen till Skumpiren och gör ingridbroms@hotmail.com livfull del av stan.

Mina visioner och minnen

Uteserveringar på St. Eriksgränd

1. NÖJESCENTRUM I ÅTERFÖRSTÄLLNING SOM OCH KAN SKAPA ARBETE, KULTUR, ENERGI OCH FINANSER TILL STADEN I NÄRBY!!!

U. Fogelberg
uluf@spray.se

Mina visioner och minnen

En hantverksby eller hantverksskvarter

Värkhus med kafe inuti och blommor på sommaren. typ (Rosendal på Djurgården) fruktträdspark med äng där man får sitta.

GÖTEBORGS STAD
KULTURFÖRVALDEN
Stadsmuseet
2005-04-06
Dnr..... Dpnr.....
Mandlöpare.....

Mina visioner och minnen

Bad!

Vi vill ha ett ÄVENTYRSBAD, UTMARSHUSBAD, SINDSTRAND, CAFER, PROMENADER, RESTAURANGER, DRIVE-IN-BIO, SÅSCEFONTÄN, GENOMSKINLIG UNDERVATTENSÅNG, GENOMSKINLIG BRITTA, För mer information, var god kontakta: itchyandstrachy.co itchyandstrachy.co

Mina visioner och minnen

Spårvagnar är snygga när de går på gator mellan hus. Inte så vid stora öppna platser. Då försvann de till tåg. Bygg gärna inte spår vid älven utan på Badhusgatan istället.

GÖTEBORGS STAD
KULTURFÖRVALDEN
Stadsmuseet
2005-03-31
Dnr..... Dpnr.....
Mandlöpare.....

Mina visioner och minnen

Badplats!
Bostäder, stimulera att folk skaffar hundar (som måste rasta, se det blir folk på kvällen, ha, ha) el719031@telia.se NAMN e-post elaqajewska

Mina visioner och minnen

Låt södra Älvstranden bli en bra mix av Åkers Bryggeri i Oslo, Nyhamnen i Köpenhamn, hamnområdet i Cape Town (som jag får ögonblicket tappad minnet på) och gör det till ett rekreationsområde m. cafeer o restauranger för såväl vuxna som ungdomar - både vinter- o. sommartid [Barbro Tristram!](mailto:Barbro.Tristram@broadband.net)

Mina visioner och minnen

En Nöjesmetropol - Palats med utmärkta artister, pop och rock skulle passa utmärkt här bredvid Operan. Det skulle säkert skapa ett enormt utbud av olika evenemang och kultur som vår stad är så beroende av. Det skulle locka många turister. Det är en utmärkt idé.

Mina visioner och minnen

Ans G. telbro:

BRA: FÖRBINDELSE MED CENTRUM BLIK KORNIKE FÖR MÅNDA. MAN KAN GÅ & LYKA ÖVER I STÄLLET FÖR ATT TA VÄGMEN ELLER BILEN.

DÅLIGT: SJÖTRANSPORTEN DRABEN DÅ TIDER FÖR BRÖDDNING MÅSTE HÅLLAS, DET LEDER TILL ATT FLER PARTYG BLIR FÖRFENDE

FRIDA FRANZÉN
sis@chl.chalmers.se

Mina visioner och minnen

Jag är tyvärr inte gammal nog för att ha upplevt hur det var förr, innan stenaline ockuperat hela hamnen. Framtidsönskemål finns dock. Jag skulle önska att stenaline kunde flytt a en kilometer eller två utanför staden. Det borde finnas lite restauranger, cafeer och en strandpromenad i stället. Det skulle inte skada någon. [Elvira Bergman](mailto:Elvira.Bergman@ghj.se) elvira.bergman@ghj.se

Mina visioner och minnen

En koparbrunn längs hela södra Älvstranden skulle nog användas flitigt!

Klångrosor eller stockrosor på vissa gator i västra Nordstan skulle göra stadsdelen till en turistattraktion och oas mitt i Göteborg. Skulle kunna tänka mig att vara projektledare för ett sådant projekt. [Sylvia Bremer](mailto:Sylvia.Bremer@broadband.net) sylvia.bremer@broadband.net

Mina visioner och minnen

Spårvagnar skall gå på rälsar uppe i luften, antingen på broar eller på tåls längs husfasader. Då skulle bostäerna längs Älvstranden försvinna. På Älvstranden skulle det vara "gårdsgräsa" och husens bottenvåningar skulle bli några cafeer, butiker, scener mm. Snygg markbeläggning stora & små parker (fruktträd)? Varierade hushöjd < 8 våningar maria_alander@hotmail.com

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-23

Den är en öppen och fin plats med bra utsikt över älven. Men jag tycker väldigt mycket om trädgårdsförvårningen. Därför tycker jag att det ska bli något liknande. En vacker park med en scen. Men öppet utan gränder. Eller så tycker jag en skattebeardpark vore en bra idé. Eftersom det är något som saknas i Gbg!
 Jessica Lobos
 jessilobos@hotmail.com

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-15

Kanalen vid Lilla Torget-N. Hemngatan bör öppnas för båt. Det skulle vara ett område å la Nyhavn i Köpenhamn.
 I övrigt borde S. Älvsåtrömen bli bostäder i st.f som nu är. Fin tomtmark ligger för föt. Men kommer vanligt folk att ha råd?
 Lars Henrik Brettström
 Tel. 073-6849740
 (Andra Långg. 30, 413 27 Gbg).

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-15

bre! Eit.
 En sandstrand
 morgensolen
 belyser vattenet
 vilken bild?
 Här samlas de
 vacker bildiga
 göteborgarna ut
 utöver Taij. ut
 Ai Long - ~~blått~~
 på väg till ...
 Gudrun Gylling
 Thorild Hultberg 40
 413 19 Göteborg

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-15

Pantong brygger för
 skärgårdsbåtar
 Rundtursbåtar
 sightseeingbåtar.
 Förstorkar den maritima
 känslan. Bevara City Varvet
 Utan kraner och farlyg av
 älven ett dött vatten.
 Utöka färjetrafiken
 men bygg inga broar
 Sänk "Parken" snarast!
 Hans v. Borstel
 Gröna Gatan 31

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-22

Öppna upp Posen kundskölen så
 att större båtar, särskilt
 fiskerbåtar kan lägga till
 vid fiskerytan som i gamla
 tider.
 Blockera inte kajerna området
 med höga bostadshus/kontor. Viktigt
 att kunna promenera fritt längs
 kajkanalen.
 Rune Andersson (som till fiskare
 i 90e generation.)
 Rune.Andersson@vgregion.se

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-19

Må man fundera
 utring en utomhus-
 scen.
 Görna nära Tjörterger
 i samarbete med
 t. ex Pustervik och
 övriga grupper i
 närheten
 Clas Kristiansson
 clas@leuf.net

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-19

Storgöteborg har
 inom en 10-15 års
 period 1m miljon
 invånare.
 Där för smälla, planera
 o bygg inte som om
 Göteborg var
 en småstad.
 Nu är det dags att
 upgradera oss själva
 till en internationell
 storstad. MVT
 Mathias Hunkel Tel. 0762-341895

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-19

Skapa en levande
 stad. Med dansband
 underhållning, musik
 evenemang. En smulning
 plats, arena för gemensam
 som ung. En musik
 plats för folk i
 södra Sverige. Nya
 arbets tillfällen nya intressen
 till Göteborg. En plats
 för alla att träffas
 på. Penna chans musik
 Göteborg ta!
 Walter Stålmann

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-19

Jag tycker att niska
 bygga en park där
 det finns både
 bänkar, gungor och
 kanske någon skatebord-
 ramp.
 Det ska vara hantverkligt
 både för vuxna och unga!
 Caroline Janslätt
 angel_wings89@hotmail.com

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-19

Ungdomens hus med
 skatepark och
 skulpturer
 Helene Åberg
 helene.berg@vgregion.se

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-19

Öf vad är en arena
 med skulpturer
 skulle ligga strax
 kulturella värdet.
 Det skulle kombineras
 med många olika
 evenemang. Lätt vad
 leverer skulle ströva
 till vår stad och det
 är det PR också för
 Göteborg. Det är gallet
 bra.
 Esko Kallio

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-19

FRAMTIDA MINNEN
 MINNS OCH AUGUSTI 2008.
 Vi satt nere vid stora Hamnkajen
 och snackade, drack näst bl
 och njöt i solen.
 Stor dramatik när
 skulptur från Norge
 kom in i kanalen, slog full back
 och en perfekt tilläggning.
 De tre åvare gentlemanen
 ombord skal i kapp med solen.

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-23

Jag kommer ihåg när jag
 gått längs stranden, men
 jag tycker att bil-
 vägen förstor utskiken.
 Plantera en massa träd
 och gör en romantisk
 park för ungdomar
 med temat "kärlek".
 Det skulle vara
 underbart
 Emilia Aalto
 kingofmyheart13@hotmail.com

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-16

BOULEVARD
 Lars Björklund

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-16

En ömt runt arena med
 underhållning, rockkonserter
 vid Operan på Parken-
 platsen ser riktigt spännande ut.
 Det skulle suada ypperligt för
 fansen här i Göteborg och för
 många andra här i västkusten
 Sitt igång med planeringen
 så att man snarast kommer
 igång med bygget.
 Det är välkommet.
 Lars Björklund

Minna visioner och minnen
 Göteborgs Stad Kulturförvaltningen Stadsmuséet
 2005-03-16

Jag kysstes här för första
 gången. Därför tycker jag
 att vi ska bygga fler
 kärleksparker. Då kan
 fler kysas och få det lika
 underbart som jag.
 Kysar/Tekla
 Tekla Rosenström
 babylon_a_la_rimm.com

Öppnande, slutande, öppnande

Ett samtal i Berlin, om en helt annan stad.

Den som säger sig vilja vara fri och inte vill befatta sig med samhällets institution (eller, vilket går på ett ut, med politiken) borde skickas tillbaka till grundskolan.

Cornelius Castoriadis

Berlin, inte långt från muren (idag, inte långt från spåren efter muren).

Vi satt på ett litet kafé där man hörde gitarrer spela. Det var mycket trevligt. Det var paradiskt.

– Du påstår att när vi bygger staden bygger vi också vårt samhälles institution – på gott och ont; omformar, raserar eller upprätthåller. Vad bör vi då tänka på?

– Varje institution är både materiell och imaginär, samtidigt och oupplösligen. Inga planlösningar är oskyldiga, de innebär alltid ställningstaganden, hållningar och positioneringar som kunde varit annorlunda. Oavsett om man vill förändra eller bevara bygger man vidare på det som alltid redan finns där i vårt samhälle, i vår stad och i vår historia. När jag säger 'vår' så menar jag inte detta i en absolut bemärkelse. Tänk på hur det är med historien, till exempel. Den historia som är vår är den som vi skapar som vår, det vill säga det förflutna som vi ger närvaro och betydelse in nuet. Ett sådant skapande är självfallet inte godtyckligt, eller obegränsat – men begränsningarna finns inte att hämta från det förflutna, från det som verkligen skedde, utan från vår egen samtid, från hur vi – genom utbildning, debatt, kritik och politik, tillåter oss själva att skapa vår historia.

– Menar du att vi kan skriva om historien så den blir som vi tycker den skall vara? Det kan du väl inte mena? Jag tänker på dem som vill förneka förintelsen, till exempel.

– Historierevisionismen – att förneka Hiroshima och Nagasaki, eller förintelsen – är en skandal, men bara så länge som vi kan upprätthålla just denna historiska sanning gentemot dem som vill förändra och radera ut den. Därför är också historien en i högsta grad samtida politisk och etisk fråga. Och detsamma gäller staden. Alla de sedimenterade betydelser som finns i våra byggnader, kyrkor, institutioner, stadsplaner och så – de behöver upprätthållas av en minnespolitik, en aktiv vilja att inte glömma. Se bara på alla minnesmärken här i Berlin – från stenfältet vid Brandenburger Tor till alla de små gatstenarna av metall med inskriptioner om vem som en gång bodde i ett visst hus och vart de deporterades av nazisterna; de finns där som motstånd mot en vilja att glömma, eller att helt enkelt utradera den sanning som de allra flesta av oss omfattar. Men du vet hur det är – segrarna skriver historien. Hade det andra världskriget slutat annorlunda hade också historien om allt detta sagt något annat.

– Men stämmer det? Staden kan väl inte revideras på samma sätt som historien – den finns ju där, runt omkring oss, i sten och stål, en stabil struktur. Jag menar, man kan ju riva, bygga om och så – men det är annorlunda.

– Tycker du verkligen det? Vi står alltid nedströms i förhållande till det som skett tidigare, såväl när det gäller idéer, tankar

och språk som städer, byggnader och vägar och så vidare. Att påstå något annat vore inte bara dumt – det vore direkt felaktigt. Institutionerna – skolor, universitet, sjukhus, museer liksom de byggnader som de förkroppsligas i, stadens kropp om du så vill, den sociala och politiska ordning som finns inskriven i stadsplanen, i hur korsningarna är utformade, i hur fasaderna är utformade, i var och hur torgen är placerade, allt detta finns för att hindra att allt förändras hela tiden och åt alla håll. De ger en nödvändig tröghet åt samhällsstrukturen; de är försök att styra och disciplinera alla de flöden som genomkorsar vår värld, såväl materiella som imaginära. Och vi får inte glömma att det är vi själva som bär

upp dem – språket, traditionerna, tankesätten, idéerna, kunskaperna, vanorna; allt det som formar oss och gör oss till just dem vi är, i just det här samhället i just denna tid.

– Jag gissar att du inte menar att detta skulle utesluta det som vi brukar kalla mångkulturalitet eller global hemmahögrighet – just denna mångfald, eller i alla fall möjligheten av denna mångfald, är ju specifik för just oss, just här och nu... Inte sant?

– Ja, just så. Vi kan förändra våra samhällen genom att förändra det materiella såväl som det imaginära – men aldrig det ena utan att förändra det andra, och i slutändan därmed oss själva. Och detta bör vi definitivt tänka på när vi bygger staden: vad gör den med oss, invånare i Göteborg, om vi bygger ett centrum som är så konstruerat, som styr flödena igenom staden på ett sådant sätt att det bidrar till att upprätthålla den segregation som redan är ett så stort problem här? Och vad händer om man bygger staden kring förställningar om

det goda livet som ett enda långt event?

– Du menar att staden påtvingar sina invånare en viss livsmening, på bekostnad av andra?

– Inte enbart staden – det vore att bortse från såväl de inre, psykiska, som de yttre sociala aspekterna och krafterna som genomströmmar vår existens – och aldrig med hundraprocentig framgång. Men ja, vår stadsmiljö formar oss till dem vi är, blir och vill vara – i mycket högre grad än vad vi i allmänhet är benägna att tro. Och nu talar jag om staden i alla dess aspekter – materiella, ideologiska, historiska osv – det vill säga staden som en magma av inkarnerade socialt imaginära betydelser. Om

på den oändligt mycket mer betydelsefulla inframakten.

– Vad är det för slags makt?

– Detta är en viktig fråga, så låt mig vara lite mer precis och svara med ett citat, som jag hämtar från en författare som står mig mycket nära, Cornelius Castoriadis: Om vi definierar makt som kapaciteten hos en viss personlig eller opersonlig substans att få någon (eller några) att göra (eller inte göra) vad denne på egen hand inte nödvändigtvis skulle ha gjort (eller kanske skulle ha gjort), står det omedelbart klart att den största tänkbara makten ligger i möjligheten att på förhand forma någon på ett sådant sätt att denne av sig själv gör det man vill, utan något behov av herravälde (Herrschaft) eller explicit makt. /.../ Redan innan all explicit makt och inte minst innan allt 'herravälde', utövar med andra ord samhällets institutionering en radikal inframakt över alla individer den frambringa.

Att utöva sådan makt är naturligtvis varje despots, varje diktators fåfänga och livsfarliga dröm – men inframakten bärs konkret upp av en enskild individ eller konkret instans. Den utövas, säger Castoriadis, av det instituerande samhället via och genom det instituerade samhället. Denna makt är ingens makt, och just därför allas vår makt. Det är vi som är samhällets institution och instituerande kraft, och vi kan – detta är var jag menar med att vi kan skapa vår egen historia – tillsammans välja hur denna makt skall utövas, vart den skall leda oss, och vilka mål den skall uppställa för sig. Och detta gäller alltså också hur staden skall byggas, organiseras, planeras och styras. Detta är den autonoma demokratis ansvar – att gripa denna makt och ställa den i allas tjänst, för att den inte skall gripas av enskilda särintressen.

– Och hur gör man det då? Revolution?

– Knappast! Det hörs ju redan på namnet att varje revolution bara blir mer av samma sak; detsamma som kommer åter. En autonom demokrati – det vill säga alla de individer som ges institutionellt garanterad tillgång till beslutsprocesserna inom det samhälle det är fråga om – är en demokrati som ställer sig frågor om sina lagars rimlighet och rättfärdighet, och som inte fastnar i en fascination över detta frågande, utan handlar och instituerar de institutioner som kan garantera ett fortsatt frågande.

– Hur då, menar du?

– Castoriadis säger att "autonomi är den reflexiva aktiviteten hos ett förnuft som skapar sig i en rörelse utan slut, både som individuellt och socialt förnuft". Alltså att vi själva tänker över hur vi gör, och varför vi gör det vi gör, och om det är rimligt att göra som vi gör när vi bygger våra samhällen och städer. Men de flesta samhällen som vi känner har skapat sig efter andra principer än den autonoma demokratis och slutit sig i tinglyka formationer, sökt stabilitet, legitimitet och permanens i stället för öppenhet och rörelse. En sådan slutenhet hotar inte bara samhällets förmåga till förändring och självprövning utan hotar också att helt kväva våra städer genom att påtvinga dem en rationalitet som man låtsas vara ofrånkomlig, allt i namn av det större goda... – kalla det

jag kan bevisa att varje stad är en sådan magma? Behövs det?

– Ja, det är inte glasklart hur du menar. Jag kommer att tänka på en politiker som Antanas Mockus, han som var borgmästare i Bogota i början av 1990-talet. Han hade en ganska udda idé om hur han skulle få bukt med det allmänna kaos som rådde där. Bland annat fick han en massa poliser att omskola sig till mimartister för att visa hur man skulle bete sig i stället för att säga att... Och han införde det ganska fäniga bruket av röda kort och 'tummen upp/tummen ner' i stadstrafiken, men det fungerade. Han lyckades omforma innevanorna i Bogota från solitärer i kamp till medborgare i samspel. Är det något sådant du menar – att staden lika mycket består av våra föreställningar, tankevanor och självbilder som av hus och vägar?

– Ja, just det. Mockus är ett mycket bra exempel. Inte minst för att han struntade i den effektiva maktens möjligheter – tvång, sanktioner, böter – och gick direkt

social ingenjörskonst om du vill. Att visa för medborgarna själva det lögnaktiga i deras sätt att dölja sin autonomi för sig själva är kanske den svåraste, och mest angelägna uppgiften för varje form av kritik och politik i dag.

– Jag förstår inte riktigt – på vad sätt ljuger vi för oss själva?

– I den mån vi inrättar våra samhällen och städer som om de skulle kunna grundas i och få sin legitimitet och sina organisationsprinciper från något annat än sig själva – från tvingande gudomliga påbud, från ofrånkomliga ekonomiska nödvändigheter, från historiens lagbundenhet – så ljuger vi för oss. Och därmed sluter vi också våra samhällen inom sig själva, gör dem oförmögna eller åtminstone mycket ovilliga att förändras; vi gör dem xenofoba, i ordets ursprungliga bemärkelse, alltså 'skräckslagna inför det främmande, det icke bekanta'. Man ser verkan av denna självdöljande rörelse på alla nivåer – från den vardagliga tillrättvisningen 'så gör man inte' till de stora byråkratiernas 'tyvärr, det är inte möjligt att göra så'.

– Du tänker på sådana påståenden som man så ofta stöter på i debatterna, till exempel att det inte är lönsamt att bygga hyresrätter och att vi därför måste bygga bostadsrätter?

– Ja, alla de invanda, inrotade sätten att tänka, handla och göra. Vi har alla en lockelse, jag tror till och med man kan tala om ett begär, att undslippa det ansvar som vi avkrävs av vår egen autonoma förmåga till förändring. Och – för att än en gång återvända till Castoriadis, som ägnat just detta problem stor uppmärksamhet – kan vi konstatera att "alla samhällen har nästan överallt och alltid levt i ett tillstånd av institerad heteronomi." – alltså att vi själva har skapat oss en värld och ett samhälle som för oss själva framstår som omöjligt att i grunden förändra eftersom det betingas av tvingande lagar. "Ett grundinslag i detta tillstånd, fortsätter Castoriadis, är den institerade föreställningen om att det finns en utomsocial källa till nomos" – det vill säga en utomsocial källa till samhällets lagar, sedvänjor, sätt att vara och tänka – till allt det som 'man' gör och tänker.

– Tänker han på religiösa föreställningar, som skapelsemyter och så?

– Ja. Religionerna är de kanske mest betydelsefulla producenterna av sådana föreställningar – men också alla idéer om att kunna förklara samhället genom ekonomiska lagar, eller historiematerialistiska tvång. Dessa idéer har, just genom den lättnad, riktning och kanske också ansvarsfrihet de erbjuder, fått oss människor att dölja, blunda för och skylta över att det är vi själva som instituerat,

skapat dessa idéer – och att vi mycket väl kunde ha gjort dem på andra sätt, skapat andra nödvändigheter.

– Hur menar du?

– Vi kunde till exempel ha valt att följa andra principer än den ekonomiska rationalitetens med dess krav på snabba transportvägar för lastbilar till och från hamnen när vi planerade staden. Men när vägarna väl är på plats, infrastrukturen etablerad, då framstår också den logik som producerat den som mer eller mindre oundviklig – åtminstone fram tills någon stor kris, varvskrisen är ett exempel, ändrar de ekonomiska förutsättningarna igen. Men det finns inget som tvingar oss. Det är vi själva som skapar vårt eget öde, liksom vi skapar vår historia, våra städer och institutioner. Och vi skapar genom att ge och erbjuda mening till vår existens. Ingen förutom oss själva, socialt, som medborgare i samhällen, kan bygga en meningsfull värld och framtid. Att tro något annat är att ljuga för sig själv.

– Vi får tala mer om det här...

(Alla citat i texten är hämtade från kapitel sex, "Makt, politik och autonomi" i Cornelius Castoriadis, *Filosofi, Politik, Autonomi*, texter i urval av Mats Olin, övers G. Gimdal och S. Jordebrandt, Brutus Östlings bokförlag Symposion, Stockholm, 1995, sid 106 -139) ●

Mats Rosengren

Foto: Anja Kristianson

Rapport från Bryssel

Från möte med City Mine(d)

DET ÄR nästan fullsatt denna snöiga kväll på Royal Flemish Theater i Bryssel. Men det är ingen föreställning som står på programmet utan en föreläsning av geografen Erik Swyngedouw. Erik Swyngedouw växte upp i Belgien men har tillbringat större delen av sitt akademiska liv på Englands universitet, nu senast i Manchester. Han har en lång meritlista i ryggen med studier av urbanitet och vattenförsörjning. Men det är den omfattande studie om stora urbana omvandlingsprojekt, som han var forskningsledare för, som gjort honom välkänd i den akademiska världen.

STUDIEN OMFATTAR tretton stora omvandlingsprojekt i tolv europeiska städer – alltifrån Bilbao till Köpenhamn. Fokus för studien var att analysera de konsekvenser som omfattande urbana omvandlingsprojekt har för demokratin och det sociala livet i staden. Det som gjorde studien omtalad var dess punktering av myten om att dessa omfattande omvandlingar leder till välstånd för staden som helhet. Det är snarare tvärtom, menade Erik Swyngedouw och hans kollegor. Demokratin urholkas och den sociala polariseringen i städerna ökar. Sju år har gått sedan publicering av det projektet och Erik Swyngedouw har outtröttligt rest runt och föreläst om behovet av ett paradigmskifte i synen på staden. Denna kväll talar han hur den finansiella krisen är en urban kris – som har sina rötter i den typ av stadsplanering som tog sin början i 1970-talets USA och idag spridit sig världen över.

ERIK SWYNGEDOUW pekar på dess konsekvenser – megalomaniska stadsvisioner kombinerat med obegränsad rörlighet för de urbana kosmopoliterna medan lågbetalda/arbetslösa stängs in i fattigdom. Men den ekonomiska krisen är också en kris

för denna form av stadspolitik och behovet av visioner är idag större än på länge. Erik Swyngedouw pekar intressant nog ut kulturen som det mest vitala område för politiska interventioner. Politiken menar han går inte att finna i kommunstyrelser. Lokala politiker är upptagna med att administrera konsekvenserna av den globala kapitalismen och anpassa staden till de krav som denna ställer. Konsten kan hjälpa till att visa att det finns alternativa bilder av framtiden. Visa att föreställningen om att det inte längre finns några alternativ inte är något annat än politiskt ideologi.

DET ÄR det internationella nätverket City Mine(d) som bjudit in till samtal, mingel och föreläsning. Tretton organisationer från lika många europeiska städer har under dagen samtalat om ett gemensamt projekt där EUs fattigdomsår 2010 skall ges uppmärksamhet. Man har diskuterat olika former av interventioner, aktivism och konstprojekt. City Mine(d) är rutinerade. I över 10 år har de arbetat aktivt i London, Bryssel och Barcelona för att skapa staden underifrån. Nu är planen att knyta samman engagemang i städer över hela Europa och skapa ett forum i november där rörelser, konstnärer och aktivister är inbjudna. När kvällen avslutas med spridda samtal i foajén medan snön faller tungt utanför ligger en känsla av hopp i luften. ●

För mer info se www.citymined.org

Har du ett nätverk, organisation, aktionsgrupp som vill bidra med idéer, kunskap och arbete till det Europeiska forumet kontakta:

catharina.thorn@kultur.gu.se

Catharina Thorn

Human Garden Foto: Kajsa G Eriksson

Scen Foto: Kajsa G Eriksson

PARAD/ TIPSPROMENAD/ OPERA

*Låt den processen ta tid!
Intressanta miljöer uppstår genom en långsam, organisk skapelseprocess, där människor tillåts forma de nya stadsdelarna successivt*

Nicklas Mattsson

(Citat hämtat från utställningen Dialog Södra Älvstranden, en utställning på Göteborgs Stadsmuseum år 2005 om utvecklingen av Södra Älvstranden där deltagandet från besökare och andra intresserade var en stor del av utställningen.)

ULTRAELASTICITET/MANET/PARANGOLÉ

DET FINNS ingen början, det finns inget slut. Men det finns en pågående process, en elastisk yta där separata händelser bara är tillfälliga utsnitt.

Konstnären Hélio Oiticica skapade

Parangolé, en typ av kostym som ska uppfattas som en mobil skulptur och ordet ultraelasticitet för att förstå den inspiration han fick av Brasiliens slumområden, de beryktade "favelas". Ultraelasticitet pekar på hur plats och rum är något pågående och oavgränsat. Ett rums användningsområde övergår snabbt till ett annat utan att det finns en självklar gräns mellan olika funktioner. Ett kök blir en sovplats, blir ett TV-rum, blir en tvättstuga. En parad blir en tipspromenad, blir en opera, blir en myt. Platsen är en pågående händelse.

One of the Parangolé's features is implicit in the architecture of the "favela," one example of which may be seen in the organic quality of the elements that constitute its structures, their internal circulation and the external disjointedness of those constructions, there being no abrupt passages from "room" to "living room" or "kitchen,"

only an essential definition of each part as it connects to the next part in continuity. (Oiticica, 2007, s.297)

DET HAVSLEVANDE djuret maneten består till största delen av sin omgivning, dess kropp utgörs av mer än nittio procent vatten. Om man förflyttar en manet från ett saltvatten till ett annat sjunker maneten först till botten för att efter ett tag långsamt sväva upp och ut i vattenflödet igen, allt eftersom manetens gamla kroppsvatten byts ut mot det nya vattnet och den nya salthalten. Maneten har åter igen blivit ett med sin omgivning. Om konstnären Oiticica hade varit marinbiolog hade han kanske applicerat begreppet ultraelasticitet på manetens pågående kroppsliga förhållande till sin omgivning.

VI TITTAR på Södra Älvstranden från ett avstånd men ser; ingenting, för platsen är som maneten och består av sina deltagare. Vi kan säga att vi ser asfalt, sten och bilar, hus, baksidor och andra sidan älven, men delarna i sig betyder inget utan ett deltagande. Platsen måste fyllas med minnen och möjligheter, fyllas med erfarenheter, önskingar och relationer. Det finns en fysisk plats, en älvstrand och det finns en tidigare relation till platsen, men även den relationen är kopplad till fantasier och till ett självförtroende som kan tvinga platsen att genomföra våra önskingar. Vi skapar platsen med våra projektioner om vad den kan vara. Det här är ett gyllene tillfälle för oss att skapa vad Södra Älvstranden är genom att mytologisera den.

Jag kysstes här första gången. Därför tycker jag att vi ska bygga fler kärleksparker.
Tekla Rosenström

(Citat från utställningen Dialog Södra Älvstranden)

DEN FJÄRDE november år 2005 tog Kajsa G Eriksson och Fredric Gunve hissen upp

till utkiksrummet högst upp i Skanskaskrapan i Göteborg. Med sig hade dom två vittnen, en äktenskapsföräntare, en flaska champagne och fem rödvinbakelser. Paret var klädda i Skanskaskrapans röda och vita färger. Iscensättningen var inte ett konstverk, inte heller en politiskt initierad aktion för att förklara det ena eller det andra. Aktionen var ett bröllop i "hit and run" stil. Ceremonin var snabb och magisk, gästerna; det vill säga en grupp besökare som råkade vara på platsen samtidigt som festligheten ägde rum, fick ett bröllop på köpet med hissbiljetten. Platsen är sedan dess aktiverad av kärlek.

PARAD/TIPSPROMENAD/OPERA

Parad är politiken, Tipspromenad är folket, Opera är konsten.

ETT KONSTNÄRLIGT angreppssätt i förhållande till en plats kan vara att omskriva omgivningen genom att projicera fantasier och myter på platsen. Att likt Sophie Calle bestämma sig för att transformera det hon ser till det hon vill att det ska vara. Att förfölja en man på gatan, att själv bli förföljd av en ovetande detektiv, att be författaren Paul Auster registrera hennes liv (Calle, 2007).

I händelsen Parad /Tipspromenad / Opera mytologiseras platsen genom frågor ställda av inbjudna deltagare, frågor som utgör grunden för Tipspromenad. Tipspromenadsrutten utgör en temporär scen och en bana för Parad, en parad som är en mänsklig trädgård. Tillsammans utgör dessa flytande gränser mellan delarna, deltagarna och platsen Operan, ett allkonstverk som i sig utgör myten av platsen. Denna mytbildning skapar platsen. Södra Älvstranden är på väg att födas och äntligen bli till på nytt.

VI HAR tidigare projicerat den amerikanska staden Jersey City på Göteborg. Knutit samman städerna i tid och rum med önskingar och tankar genom att använda tankeexperimentet Enter/Exit-Göteborg/Jersey City. Tekniken är enkel, man åker upp i Skanskaskrapan, en tjugotvå våningar hög röd- och vitrandig byggnad vid Lilla Bommen i Göteborg. Väl där uppe ser man ut över staden samtidigt som man drömmer sig bort till Jersey City. Det fantastiska med att drömma sig bort till just Jersey City är att även det är en stad vid sidan om. Det är en plats som måste bli sin egen utifrån andra fantasier än den om stora monument och högar av pengar. Jersey City kan inte konkurrera med Manhattanens "skyline" i solnedgång. Precis som Göteborg inte kan konkurrera med central Europas ståtliga palats och monument eller ens med Las Vegas, trots kasino och

TV-rum, Bibliotek, Gästrum Foto: Kajsa G Eriksson

Libretto: *Human Garden*

INTRODUKTION

En dag vaknade Göteborg upp ur sin vila och tänkte; Vad ska vi göra med vår förlust, vad ska vi göra med en gammal hamn?

Då ropade någon högt och glatt -Walla* det blir halal**! och ett ljus gick upp. Vill dom ha ett kontor, en bostad eller ett zoo? Vill dom ha ett elljusspår, en parad eller lugn och ro? Jag ska fråga dom och sen...tänkte Göteborg och somnade om igen.

Flera år gick och svaren sjönk ner i ett arkiv. Men en dag kom några göteborgare förbi. Dom hade hört om staden som ställt frågor men somnat mitt i svaren. Göteborgarna började gräva i arkivet och fann en skatt. – Det här går inte an! Vi gör en opera, en tipspromenad och en parad. Så att staden inte glömmet vad den gör, utbrast göteborgarna i kör.

* Från arabiskan, betyder ungefär: Jag svär vid Gud. Walla är även en amerikansk term inom ljudtekniken som syftar på en grupp personer som upprepar ordet walla för att uppnå effekten av ett bakgrundsljud av olika mänskliga röster.

** Benämning på mänskliga handlingar som är tillåtet inom islam. Används även inom vissa grupper som ett "modernt" uttryck för något allmänt bra och positivt.

SCEN 1

– Ni ska bygga ett hus som består av 90 eller 100 våningar. Det ska ligga i Lundbystrand, i gamla varvet. Det ska vara ett kontor för ert företag. (kraftig och uppmanande röst)

– Glashus med fåtöljer och soffor utmed vattnet så att man kan slappna av och vara som en del av vattnet. Öppna ytor! Luft och vatten möts. (vänlig, mjuk och förklarande röst)

– Helt enkelt fixa ett stort 100 mil hus åt oss! Så att vi kan hänga någonstans. Å sluta råna tanter. (kraftig och uppmanande röst)

– Bad! Vi vill ha ett äventyrsbad, utomhusbad, sandstrand, caféer, promenadstråk, restauranger, drive-in-bio, önskefontän, genomskinlig undervattensgång, genomskinlig brygga. (Kören skanderar melodiskt och rytmiskt.)

SCEN 2

– Låt Södra Älvstranden bli en bra mix av Akkens brygga i Oslo, Nyhamn i Köpenhamn, hamnområdet i Cape Town, som jag för ögonblicket tappat namnet på. (kören läser, glatt, som om dom upptäckt något nytt och spännande).

– Jag kysstes här för första gången. Därför tycker jag att vi ska bygga fler kärleksparker (romantisk och rytmisk röst)

– Café, balkong och vattnet. Om jag skulle få välja skulle jag gärna vilja ha det. (kören skanderar rytmiskt)

– Boulebana! (kören skanderar upprepande)

SCEN 3

– Låt Södra Älvstranden vara befriad från spårvagnar. Lagg skärgårdstrafiken i hamnen. Stena Line bör förpassas till de yttre hamnarna. Undertecknad är Hisingsbo. Alla stadsplanerare; var är era planer för "andra sidan", Backaplan? Hör det överhuvudtaget till den vackra staden Göteborg? Förfall och slum, en skamfläck! (kören läser uppmanande)

– Se till att få in Göteborgs stoltheter: parker, spårvagnar och göteborgare. Mer vatten åt folket. (två röster ur kören läser melodiskt)

– En ensam spårvagn över Hisingsbron. (ensam röst ur kören)

– Jag vill absolut inte ha dom nya spårvagnarna. Jag vill ha spårvagnar där man kan öppna fönstren. Och inte dessa komplett tillslutna vagnar. Hemskt: plus luftkon-

dition vill jag inte ha i spårvagnar. Inga höghus. Inga ultramoderna hus. Sedan vill jag ha slut på alla stora byggprojekt. Vi hinner ju aldrig njuta av vår stad. Den blir aldrig färdig. Det känns otryggt med alla förändringar hela tiden. (ensam hög och tydlig röst ur kören)

– Jag kommer ihåg...när jag gått längs stranden.

– Men jag tycker att...bilvägen förstör utsikten.

– Plantera en massa träd och gör en romantisk...park.

– För ungdomar med temat...kärlek.

– Det skulle vara underbart. (kören skanderar delad i två grupper, den ena gruppen avslutar den första gruppens mening)

– Boulebana! (kören skanderar upprepande)

SCEN 4

– Ett privat bibliotek där de anställer biblioteksassistenter. (ensam röst ur kören läser uppmanande och tydligt.)

– Stall och ridspår med hästar på Södra Älvstranden. Det ska vara ridskola som man kan vara skötare på hästarna där också. (kören skanderar melodiskt)

– Boulebana! (kören skanderar upprepande)

– Pariserhjul på Södra Älvstranden. Bilbygggarplats. Skateboardramp. Ingen trafik på kajer. Gör en stadskaj, inte ett bohussläsk fiskeläge. (kören skanderar)

– Badplats! (kören skanderar upprepande)

SCEN 5

– Bostäder! (kören skanderar upprepande)

– Stimulera folk att skaffa hundar, som måste rastas ute så det blir folk på kvällarna, ha ha. (Enskild informativ röst ur kören skrattande avslut)

– Power to the people!

– Badplats!

– Walla det blir halal!

(kören skanderar suggestivt)

Boulebana!

(kören skanderar upprepande)

Librettots ursprung: En sammanställning av texter inlämnade till utställningen Dialog Södra Älvstranden på Göteborgs Stadsmuseum 2005.

Bearbetning och sammanställning: Kajsa G. Eriksson och Fredric Gunve
Musik: Pontus H.W. Gunve

TYCK TILL

och berätta om din syn på Södra Älvstranden

• Har du starka minnen från platser längs Södra Älvstranden från förr, som gör dessa platser värdefulla just för dig?

• Vilka kvaliteter tycker du finns redan idag på Södra Älvstranden, som är värda att värda?

• Hur ser din vision av framtidens Södra Älvstranden ut, när Götatunneln öppnas och nya markområden frigörs?

Lämna dina visioner / minnen i utställningen eller skicka in dem till

Göteborgs Stadsmuseum
Kulturavdelningen
Södra Älvstranden
411 01 Göteborg

Alla inlämnade synpunkter sammanställs och blir ett värdefullt underlag för den fortsatta planeringen. Lämna gärna ditt namn och e-postadress för fortgående information.

Mina visioner och minnen

Ni ska bygga ett hus som består av 90 eller 100 våningar. Det ska ligga i Lundbystrand, i gamla varvet. Det ska vara ett kontor för ert företag.
Dnr: NABU 040000

GÖTEBORGS STADSMUSEUM
KULTURAVDELNINGEN
Södra Älvstranden
2005-03-23
Dnr: .....
Handlämnat: .....

TYCK TILL

och berätta om din syn på Södra Älvstranden

• Har du starka minnen från platser längs Södra Älvstranden från förr, som gör dessa platser värdefulla just för dig?

• Vilka kvaliteter tycker du finns redan idag på Södra Älvstranden, som är värda att värda?

• Hur ser din vision av framtidens Södra Älvstranden ut, när Götatunneln öppnas och nya markområden frigörs?

Lämna dina visioner / minnen i utställningen eller skicka in dem till Stadsmuseet.

Alla inlämnade synpunkter sammanställs och blir ett värdefullt underlag för den fortsatta planeringen. Lämna gärna ditt namn och e-postadress för fortgående information.

X Ju, mina visioner och minnen får visas på www.alvstranden.se

nya spårvagnar alla. jag vill ha spårvagnar där man kan öppna fönstren! Och inte dessa komplett tillslutna vagnar. Hemskt! Luftkon-
Mina visioner och minnen
Det viktigaste är att det finns mötesplatser. Kaféer, parkbänkar, lekplatser, rastplatser. Grönka är också viktigt. Blommor + träd + buskar, istället för dyra, fula moderna konstverk, är något jag önskar. Inga höghus! Inga ultra moderna hus! Sedan vill jag ha slut på alla stora byggprojekt. Vi hinner ju aldrig njuta av vår stad. Den blir ju aldrig färdig. Det känns otryggt med alla förändringar hela tiden !!!

Bilder från utställningen Dialog Södra Älvstranden, Göteborgs Stadsmuseum 2005, www.stadsmuseum.goteborg.se

eventuella pariserhjul. Göteborg är inte lilla London eller Amsterdam, även om Göteborgs kanaler är byggda efter modell från den senare. Men det är en dröm om ett Docklands, om att äntligen kunna bo i det som är stadens smutsiga och spännande själ, att kunna bo i hamnen. Den tidigare så skitiga hamnen med en gång så många nya intryck, med utländska sjömän, bananer och apelsiner, med droger och prostitution och möjligheten att ta sig härifrån. Drömmen om att ta en båt och dra iväg till Amerika. Amerika skjulet, Emigrantvägen, Stena Line, Danmark, Kiel. Men inte längre Newcastle för den turen har slutat att gå. Hej andra sidan, hej Hisingen, hej arkipelagen, Styrösö, Donsö, Vinga, ett Göteborg långt borta men nära med båt.

GÖTEBORGARE/VISIONER/SEGER

VI LÄSER olika personers visioner och minnen om Södra Älvstranden som skickats in av intresserade till Göteborgs Stadsmuseums utställning Dialog Södra Älvstranden. Texterna väcker vår nyfikenhet om vilka alla dessa människor är, vad dom gör och vad dom vill med sina liv och sina upplevelser. Vissa vill att Södra Älvstranden ska ge dom ett bra liv, en skateboardpark, en boulebana, andra vill att spårvagnsrälsen dras på rätt plats för att maximera platsens charm. Vissa vill ha bostäder, restauranger eller en mer marin känsla med fler båtar, mer sol och bättre väder, medan andra på inget sätt vill ha ett bohussläsk fiskeläge.

IDEN ryska futuristiska operan Seger Över Solen, mest känd för Kasimir Malevichs kostymer och dekor där även hans kända verk svart kvadrat på svart botten ingick, slits den dekadenta och traditionella solen ner av framtidens män. Operan avslutas

med att ett flygplan störtar ner på scenen som en uppmaning om att förkasta en trygg dåtid. Till skillnad från Seger Över Solen är Parad /Tipspromenad /Opera inte ute efter den futuristiska konflikten. Vi tänker inte slita sönder platsen, störta tornet och sänka skeppen. Men vi är i konflikt med det statiska och icke-elastiska. Med hjälp av göteborgarnas tidigare visioner och minnen kommer Parad /Tipspromenad /Opera att segra över Seger Över Solen. Segra över pariserhjulet, över Göteborg och dess nedlagda cityhamn genom att surfa på den ultraelastiska ytan och vägra gränser mellan det ena och det andra. Den här operan är en tipspromenad i "favelans" anda, en parad i Parangolés som är en mänsklig trädgård som skanderar visioner. Den här operan är en kommande myt och en manet som är sin omgivning och en önskan om något mer. ●

Kajsa G Eriksson & Fredric Gunve

REFERENSER:

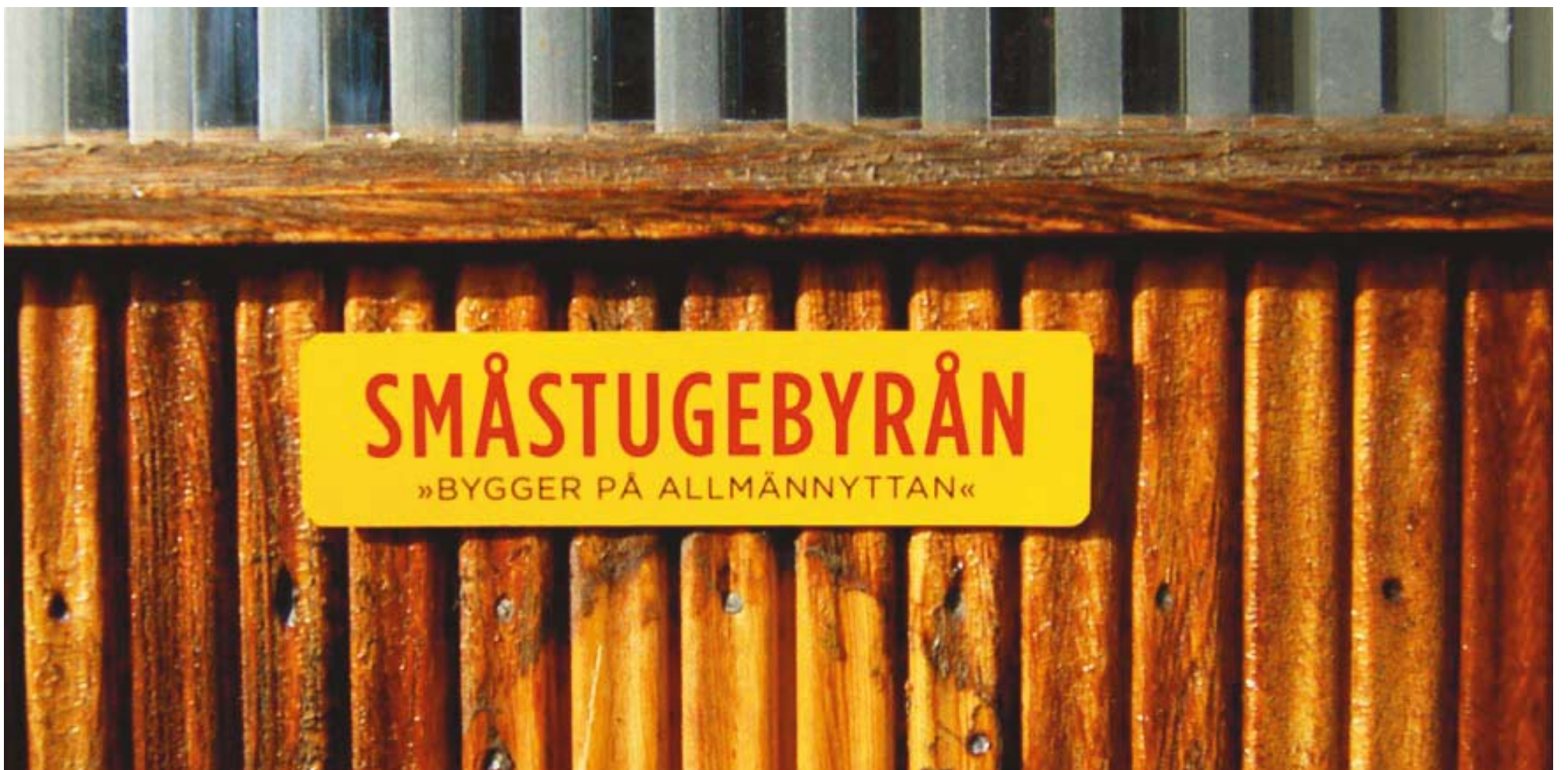
CALLE, SOPHIE ([1999] 2007). Double Game. New York: Violette/D.A.P.

OITICICA, HÉLIO (2007). Parangolés (1964-68), Ramirez, Mari Carmen (ed.).

HÉLIO OITICICA: The Body of Colour. London: Tate Publishing. s. 297.

ÄLVSTRANDEN UTVECKLING AB (2004). Dialog Södra Älvstranden. (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.alvstranden.com/default.aspx?id=11&navId=32> (2mars, 2010)

ARBETE ISTÄLLET FÖR KAPITAL

Husen som ingår i miljonprogrammet måste renoveras men det är oklart hur detta ska gå till. Ett nytt projekt har nu lanserats som ett svar på detta behov - Småstugebyrån. Småstugebyrån är ett projekt som hjälper hyresgäster att bygga ut sina lägenheter genom självbyggeri. Med hjälp av Småstugebyrån bildar man byggföreningar med självbyggande hyresgäster och aktuellt bostadsbolag. Hyresgästerna utformar sina utbyggnader tillsammans med Småstugebyrån. Bostadsbolaget ansvarar för material, kvalitetskontroll och förvaltning.

SMÅSTUGEBYRÅN - EN 85-ÅRIG FRAMGÅNGSSAGA

DET VAR för att skapa en möjlighet för de fattigare arbetarna som rektorn vid Norra Latin, J S Hedström, lade fram en motion i fullmäktige om småstugebyggnad 1924. Efter utredning togs förslaget 1926, och 200 småstugor uppfördes i Skarpnäck och Bromma. Det revolutionerande i Hedströms förslag var att ingen kontantinsats skulle erläggas utan ersättes av eget arbete. 90% utformades som ett lån att återbetalas på 30 eller 40 år. Tomterna uppläts med tomträtt med kontraktstiden 60 år.

SJÄLVBYGGARENS ÅRSLÖN skulle befinna sig inom 3 500-8 000 kr och företrädare gavs åt dem som hade minderåriga barn och inomhusarbete. Praktiskt taget alla yrkesgrupper blev representerade och alla klarade av det självbyggeri som vägledades av Småstugebyrån.

MONTERINGSFÄRDIGT

FÖR ATT alla skulle kunna bygga själv var materialet monteringsklart. Husen levererades i färdiga element med dörrar och fönster på plats. Rör och ledningar var kapade i rätt längder, takstolar och innertrappor färdiga för montering. Stugorna var fullt moderna med vatten och avlopp, gas och elektricitet. Kritiker menade då att detta var för hög standard för arbetare.

IDAG NÄR de statliga bostadslånen är avskaffade och ett enkelt radhus kostar

över 3 miljoner att bygga, blir samhället allt mer tudelat mellan de som kan påverka sin bostadssituation och de som saknar medel.

ENLIGT SMÅSTUGEBYRÅN måste allt byggande i framtiden vara ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart. Därför har de valt att enbart bygga på befintlig infrastruktur och helst på allmännyttan.

FAMILJEN PÅ NEDRE BOTTEN

VI TRÄFFADE tre familjer som deltagit i ett projekt som genomförts av småstugebyrån.

- Vi är en familj på fyra. En av våra två flickor är bara tio månader och sover fortfarande tillsammans med oss i vårt sovrum. Den äldsta flickan är fem och har ett eget rum. Vi bodde i en trerummare men det börjar bli trångt och vi visste att snart behöver vår minsta eget rum dessutom vill vi kanske längre fram ha ett barn till.

VI TÄNKTE att vi skulle gärna skaffa ett eget hus, eller i alla fall ett radhus. Men just nu är det för dyrt och om vi ska ha råd måste vi flytta för långt från stan så behöver vi en bil till. Egentligen vill vi bo hyfsat centralt och området där vi bodde är bra, vi känner en del som bor här. Vi bor på nedre plan och det inte alltid så kul att bo på bottenvåningen med insyn och sånt. Vi längtade efter en liten trädgård och då hade det funnits en poäng med att bo längst ner. Den äldsta dottern hade kunnat leka ute samtidigt som man kan laga mat och ha uppsikt på minstingen. Vi behövde också skulle ett arbetsrum för att kunna jobba lite på distans – också lite ytor för barnen att röra sig på. I området där vi bor fanns inte denna bostad.

ANNONSEN

- VID ett tillfälle när vi dagdrömmande surfade runt på nätet efter småhus dök vi på en annons från något som hette "Småstugebyrån". De sa sig erbjuda möjligheten att bygga ut ens lägenhet som man själv vill ha den, och om man vill kan man minska kostnaden genom att göra mycket själv.

Om vi kunde hitta fler i huset som hade liknande funderingar så skulle vi kunna bilda en grupp som tillsammans med småstugebyrån planerar och bygger efter våra egna önskemål.

Vi tänkte – Vad har vi att förlora! Om det funkar är det en jättebra möjlighet för oss. Dagen därpå satte vi upp lappar i trappuppgångarna för att se om det var någon mer som kunde tänkas nappa på erbjudandet. Ett par veckor senare hade vi hört av två andra intresserade hushåll, och vi tog kontakt med Småstugebyrån.

MÖTET

FÖRSTA MÖTET satt vi hemma i vårt kök, de två andra hushållen, en representant från Småstugebyrån och vi. Personen från SSB förklarade att de gärna gjorde hembesök första gången för att bättre förstå förutsättningarna på plats. Vi beskrev alla de funderingar vi bar på för SSB och de sade att de skulle ta kontakt med vårt bostadsbolag. Om det blev grönt ljus därifrån skulle de ordna en kurs där vi fick planera och slutligen bygga det som behövdes. Hur mycket egen insats som skulle läggas ned berodde på vilka möjligheter och tid vi hade.

TANKEN VAR att ordna med en lokal bygghyttan där vi skulle förtillverka de delar som sedan skulle monteras fast på våra lägenheter. På så sätt skulle vi kunna fokusera oss på bygget utan att störa grannarna i onödan. När alla byggdelar var klara skulle en byggfirma med hjälp av en kran montera fast de färdiga delarna på mindre än en vecka under kommande sommar. Sen skulle det i princip vara klart förutom lite finishing arbete, främst invändigt.

PLANERINGEN

EFTER EN diskussion med bostadsbolaget och boende i kvarteret beslutades att tillåta utbyggnad i bottenvåningen åt ett håll. Marken närmast lägenheten på markplan skulle därmed kunna nyttjas som trädgård och/eller ökad bostadsyta. Marken mellan husen skulle komma att bli mer lik en gata med radhus på ena sidan.

VI KÄNDE att när vi nu fick den här möjligheten så skulle vi bygga till så mycket som möjligt. För att inte få för lite dagsljus in i lägenheten så planerade vi utbyggnaden som ett L med en liten trädgård i vinkeln. Personen från SSB sa att det var ungefär så ett Atriumradhus såg ut med en liten innergård från vilken man tar in dagsljus, men att utsidan skyddar mot onödig insyn. Dessa Atrium radhus var ganska vanliga under sextio- och sjuttioalet, precis som vårt hus.

BYGGHYTTAN

EFTER DET att alla fått hjälp med ritningar och att byggplatsen var etablerad så började själva bygget. Byggtekniken skulle komma att skilja sig åt lite då vissa delar skulle stå på marken, andra på taket och en del hängas på själva huset på mellanvåningen. Det som mest liknade varandra var ytterväggarna som var av 10 cm massivt trä utan på vilka regler och 25 cm värmeisolering kom till. De stora skivorna i massivträ hade den fördelen att de gav oss friheten att ta hål för fönster och dörrar, stort sett som vi önskade. På så sätt kom fokuset mer på vad vi ville uppnå än på tekniska svårigheter och begränsningar.

EFTERSOM VÅR tillbyggnad kommer att stå på marken måste vi mura en grund på vilken vi sedan ställer de byggnadselement som vi tillverkar i bygghyttan. Vi kommer att bygga en kryppgrund av leca-block för att komma upp i samma höjdnivå som vår lägenhet har. Balkongen vi har skall plockas bort. När sedan golv-, vägg- och takelement är på plats river vi väggen mellan gamla lägenheten och tillbyggnaden. Sedan är det invändig målning och sånt som behöver göras.

FAMILJEN I MITTEN

- VI två hade bott tillsammans fem år i denna lägenhet, en trappa upp. Lägenheten var egentligen OK, men lite tråkig och tillrättalagd. Rummen var liksom ändhållplatser för olika funktioner men inget mer. Sovrummet är just bara ett sovrum, mat-

platsen en liten matplats och vardagsrummet ett typiskt vardagsrum som rymmer hörnsoffa, bokhyllor, stereo och tv. Ett par av våra vänner bor i en lite rymligare sekelskiftslägenhet. Där känns rummen mycket större och man kan använda dem till fler olika saker. I köket kan man ha tio polare på middag.

- **JAG** kommer att tänka på när jag var i USA första gången och bodde på hotell i LA. Till skillnad från Europa kändes det som allt var lätt typ 25% större – man hade liksom bestämt sig för att aldrig mer ha för lite av nåt. Det blev aldrig för trångt. Alltså – gärna lite större, både rent faktiskt men också själva känslan liksom.

PLANERINGEN

- **VÅR** lägenhet en trappa upp var den som var svårast att bygga till. Bygger man ut mycket så störs grannen under av att det blir väldigt mörkt för dem. Dessutom skulle en sån utbyggnad också behöva pelare som gick ner i marken, för att inte belasta huskonstruktionen för mycket. Tillsammans med grannarna kom vi fram till att det var ok att bygga ut ungefär lika långt som djupet på en liten balkong, ungefär 1-1,5m.

- **SSB** sa att om vi byggde till båda sidorna av lägenheten med 1,2m vardera skulle rummen bli såpass djupa att de kunde möbleras mycket friare och med fler funktioner i varje rum. Utbyggnaden skulle också ge möjlighet att röra sig mellan rummen i lägenheten på helt nya sätt. Detta ville vi förstärka genom att fasaden fick ett lekfullt fönsterband som ringlar sig över flera rum och gav variation i utsikt och dagsljus. Det som först såg ut att vara ganska lite skulle komma att ge en dramatisk förändring.

MODULER

MODULER BYGGS färdiga med golv, väggar och tak på en gång. I den befintliga lägenhetens bärande väggar skall ett par stålbeslag fästas in. På dessa hängs sedan modulerna på med hjälp av en lyftkran. Modulerna väger drygt tre ton vardera. Hade man byggt i betong skulle de väga fem gånger så mycket. De befintliga utfackningsväggarna rivs en och en strax innan monteringen av moduler sker.

FAMILJEN HÖGST UPP

- **VÅR** familj består av fem personer, två vuxna och tre barn – tre, fem och elva år gamla. Vi bodde lite trångt men det fungerade. Vi tänkte att vi skulle behöva ett större rum för olika aktiviteter och som inte också är sovrum. Jag saknade terrassen vi hade när jag var liten. Där tillbringade vi mycket tid och gjorde praktiskt taget allting. Jag stannade ofta där långt efter

mörkret lagt sig för att titta på stjärnorna. Det fanns liksom en storhet och mystik kring stjärnhimlen. På något sätt tycktes den lova mig någonting. Jag vet inte exakt vad men den var som en vän som gav hopp – och på sätt och vis är det samma en som finns hos mig flera hundra mil från min barndoms hem. Kanske är det därför jag blev fysiker och amatörastronom, men jag saknade den där oförmedlade kontakten med himlen och stjärnorna. Jag ville ge min familj möjligheten att uppleva det jag gjorde som barn.

PLANERINGEN

- **DET** stod tidigt klart för oss att vi skulle bestiga taket med vår tillbyggnad. SSB sa att det konstruktivt inte var några problem att bygga på taket. De 16 cm tjocka betong-mellanväggarna i vårt hus har överkapacitet och klarar att bära mer last. Det viktigaste för oss var att trappan till taket hamnade rätt så att den låg lättillgänglig samtidigt som den inte fick förstöra lägenhetsplanen. För att få den där känslan av att röra sig upp mot himlen ville vi ha ett sadeltak som gav ett rum, högt i mitten och lågt i sidorna. Det var också lättare att sätta in takfönster i en sån konstruktion, även detta skulle försärka känslan av att möta himlen. Väl uppe i takrummet kunde man också ta sig ut på en ungefär lika stor terrass vilket skulle göra övervåningen dubbelt så stor under sommarhalvåret. Här uppe skulle vi kunna bjuda in hela släkten på en och samma gång.

TILLBYGGNADEN PÅ taket kräver att vi får bygga om takkonstruktionen och ta upp ett hål för den nya trappan. För övrigt bygger vi separata vägg- och takelement i hyttan som vi sedan lyfter på plats.

LIVET EFTER BYGGET

- **ME** 47 nya kvadratmeter plus en liten trädgård på knappt 25 är detta en helt annan bostad än tidigare. Barnen får var sitt rum plus ett gemensamt lekrum för bara lek som kan bli deras egna fantasi-värld. Vi har också ett arbetsrum mitt i bostaden där man kan sköta lite jobbsysslor samtidigt som man ändå har uppsikt över vad som händer. Intill vår lilla trädgård har vi ett litet relaxrum med sköna soffor där man kan koppla av och njuta av närheten till trädgården. På sommaren kan vi öppna upp detta så att lägenheten och trädgården blir ett. Även om inte trädgården är stor är den som ett rejält utomhusvardagsrum där man kan äta, umgås och leka med barnen.

- **VÅR** bostad är helt annorlunda med den nya övervåningen med terrass. Egentligen är den i princip likadan i nedervåningen, men just att det finns en trappa upp till ett landskap däruppe ger en helt annan känsla och ett lugn. På så sätt blir bostaden mer hel och representerar fler olika delar av tillvaron. Jag tror det är viktigt att vår omgivning består av komplement, både och liksom. Sedan är det ju bra att vi inte behöver springa omkull varandra nu när

vi har fått större.

- **VI** hade det ganska OK innan med men så fick vi möjligheten att göra lägenheten till det här lilla extra. När vi flyttade ut fasaden lät vi de gamla väggarna vara oförändrade och fick på det sättet passager mellan rummen ute i fasadlivet. I och med detta plus det nya slingrande fönsterbandet får vi ett mycket vackrare och intressantare ljus i lägenheten, och man kan röra sig runt på ett helt nytt sätt.

EFTERSOM BÅDA två musicerare fick vi en galen idé – Vi gör det största rummet till ett riktigt musikrum med flygel, kontrabas och studioutrustning. Ofta umgås vi och vänner i musikrummet då det är en spe-

ciell känsla där. När vi har fest låtsas vi att det är en dekadent pianobarsscen ur "The Fabulous Bakerboys".

ALLA NÖJDA

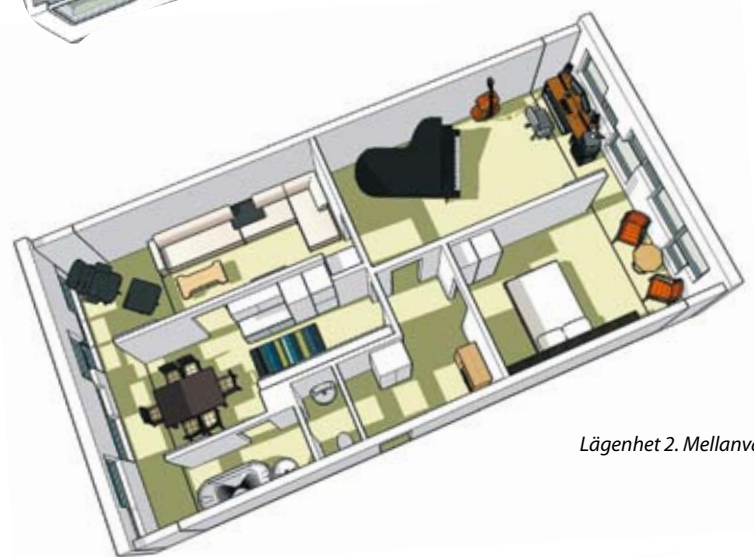
Experimentet är lyckat, familjerna är nöjda – kanske kommer vi se en väg av ombyggnader av detta slag framöver och en ny spännande miljonprogram. För mer info om småstugebyran:

www.smastugebyran.se

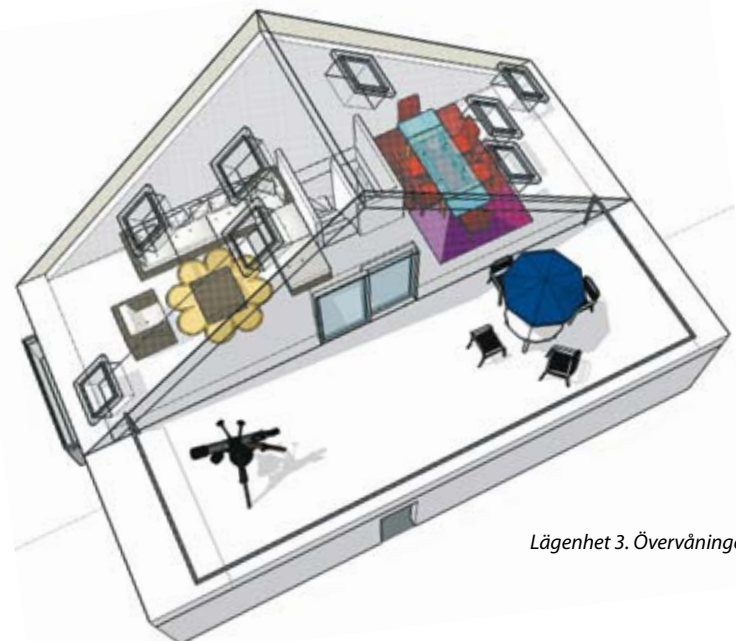
LINUS ROMBERG

Lägenhet 1. Bottenvåningen

Lägenhet 2. Mellanvåningen

Lägenhet 3. Övervåningen & terrass

Ingreppsdagar i Göteborg 13-16 maj

Under fyra dagar tar vi plats på Södra Älvstranden.

PARAD/TIPSPROMENAD/OPERA/ tre nya frågor varje dag, pris utlovas! **En OPERA-FÖRESTÄLLNING** med ett libretto baserat på göteborgarnas visioner och minnen av Södra Älvstranden. **En TRAILER** och en **DOKUMENTÄR** visas i vår **FILMOBIL**. Titta in i framtiden tillsammans med UnSworn i **FRAMTIDSKIKARNA** och skapa egna framtidsvisioner. Diskutera **FRÅGAN FÖR DAGEN** i ett modererat samtal med Ingreppsgruppen och inbjudna gäster.

(Tors) Hur du på enskilda medborgares, politikernas och tjänstemäns möjligheter att medverka i en demokratisk anda arbeta med, i och för staden?

(Fre) Hur ser du på staden som offentligt rum, frirum idag och i framtiden?

(Lör) Vilka bilder av staden (som exempelvis "evenemangsstaden" ser du att vi försöker bygga idag och vilka bilder skulle du vilja att vi försökte att bygga?

(Sön) På vilket sätt är segregationen i Göteborg ett problem och vad kan man göra åt det?

13e maj framför Operan

kl: 13-17, Aktiviteter:

- **Tipspromenad** del 1.

- **Trailer inför Operaföreställning:**

Parad/Tipspromenad/Opera

- **Parascope - framtidsworkshop om**

Packhuskajen med **Unsworn**.

kl: 17-19, Samtal:

Demokrati & medborgarinflytande i staden

Medverkande: Hans Abrahamsson, Karl

Palmås, Catharina Thörn, Johannes Åsberg,

Emma Corkhill, mfl.

16e maj Skeppsbrokajen

kl: 12-16, Aktiviteter:

- **Tipspromenad** del 4.

- **Dokumentärfilm om Operaföreställningen:**

Parad/Tipspromenad/Opera

- **Parascope - framtidsworkshop om**

verkstadsgatan med **Unsworn**.

kl: 16-18, Samtal:

Segregationen i Göteborg -

Medverkande: Ann ighe, Catharina Thörn, Peter Ullmark, Linus Romberg, Nazem Tahvilzadeh, mfl

15e maj på Stenpiren

kl: 12-16, Aktiviteter:

- **Tipspromenad** del 3.

- **kl.12 Operaföreställning:**

Parad/Tipspromenad/Opera

- **Parascope - framtidsworkshop om**

Stenpiren med **Unsworn**.

kl: 16-18, Samtal:

Bilden av staden, eventstaden - vilken stad vill vi bygga?

Medverkande: Ylva Berglund, Henric Benesch, Fredric Gunve, Sara Danielsson, mfl

14e maj framför Draken

kl: 13-17, Aktiviteter:

- **Tipspromenad** del 2.

- **Picknick**

- **Parascope - framtidsworkshop om**

Heulinsplats med **Unsworn**.

kl: 17-19, Samtal:

Offentligt rum, frirum i staden.

Medverkande: Gabriella Olshammar, Vanja Larberg, Mats Rosengren, Kajsa G Eriksson, Otto von Busch, mfl

